

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta

Bakalářská práce

2018

Iva Svobodová

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta
Historický ústav

Postavení franských žen očima Řehoře Tourského

Bakalářská práce

Autor:	Iva Svobodová
Studijní program:	Specializace v pedagogice
Studijní obor:	Historie se zaměřením na vzdělávání, Společenské vědy se zaměřením na vzdělávání
Vedoucí práce:	Mgr. Lenka Doová, Ph.D.

Hradec Králové, 2018

Zadání bakalářské práce

Autor:	Iva Svobodová
Studium:	P15P0725
Studijní program:	B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor:	Historie se zaměřením na vzdělávání, Společenské vědy se zaměřením na vzdělávání
Název bakalářské práce:	Postavení franských žen očima Řehoře Tourského
Název bakalářské práce AJ:	The Status of Frankish Women Through the Eye of Gregory of Tours

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Tématem této práce bude zhodnocení postavení franské ženy v merovejské době. Na základě dostupných písemných pramenů a literatury zde bude analyzován diachronní vývoj postojů raně středověké křesťanské společnosti k ženám, který byl ovlivněn mnoha kulturními a sociobiologickými hledisky. Značná pozornost bude věnována souvislosti mezi šířící se christianizací a sociálně-právním postavením žen.

Prameny: ŘEHOŘ Z TOURS, O boji králů a údělu spravedlivých: kronika Franků : dějiny v deseti knihách, ed. Jaromír Kincl, Praha 2006. Literatura: BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila, Frankové a Evropa, Praha 2009. ENNENOVÁ, Edith, Ženy ve středověku, Praha 2001. PERNOUDOVÁ, Régine, Žena v době katedrál, Praha 2002.

Garantující pracoviště:	Historický ústav, Filozofická fakulta
Vedoucí práce:	Mgr. Lenka Doová, Ph.D.
Oponent:	PhDr. Zdeněk Beran, Ph.D.
Datum zadání závěrečné práce:	18.12.2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením Mgr. Lenky Doové, Ph.D. samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne: 11. 5. 2018

Iva Svobodová

Anotace

SVOBODOVÁ, Iva, *Postavení franských žen očima Řehoře Tourského*, Hradec Králové: Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2018, 51 s., bakalářská práce.

Tématem této práce je zhodnocení postavení franské ženy v merovejské době. Na základě dostupných písemných pramenů a literatury zde bude analyzován diachronní vývoj postojů raně středověké křesťanské společnosti k ženám, který byl ovlivněn mnoha kulturními a sociobiologickými hledisky. Značná pozornost bude věnována souvislosti mezi šířící se christianizací a sociálně-právním postavením žen.

Klíčová slova: žena, Franská říše, Řehoř z Tours, merovejská dynastie, *Pactus legis Salicae*, 5. a 6. století.

Annotation

SVOBODOVÁ, Iva *The Status of Frankish Women Through the Eye of Gregory of Tours*, Hradec Králové: Faculty of Arts, University of Hradec Králové, 2018, 51 pp., Bachelor Degree Thesis.

The theme of this thesis will be the evaluation of the position of a Frankish woman in the Merovingian times. On the basis of available written sources and literature, there will be analysed the diachronic development of attitudes of early medieval Christian society towards women, which has been influenced with many cultural and sociobiological aspects. Considerable attention will be paid to the connection between the spreading Christianity and the social-legal status of women.

Key words: woman, Frankish Empire, Řehoř z Tours, Merovingian dynasty, *Pactus legis Salicae*, 5th and 6th century.

Poděkování

Chtěla bych předně poděkovat Mgr. Lence Doové, Ph.D. za trpělivost, ochotu a odborné vedení. Dále bych ráda poděkovala své rodině, přátelům a spolužákům za podporu.

OBSAH

Úvod.....	1
1. Prameny.....	5
1.1 Pactus legis Salicae.....	5
1.2 <i>Historia Francorum</i> a její autor.....	7
1.3 Formování Řehořových názorů.....	10
2. Dětství.....	12
2.1 Dětství ve Franské říši.....	15
2.2 Matky v díle <i>Historia Francorum</i>	17
3. Manželství.....	22
3.1 Zasnoubení.....	23
3.2 Typy manželství.....	24
3.3 Druhy věna.....	26
3.4 Zákazy týkající se manželského soužití.....	28
3.5 Mimomanželské soužití.....	29
3.6 Rozvod a násilí v domácnostech.....	34
3.7 Královské sňatky.....	35
4. Vdovství.....	39
4.1 Zobrazení vdov v kronice.....	40
4.2 Špatná volba vdov.....	40
4.3 Dobrá volba vdov.....	43
Závěr.....	46
Seznam pramenů.....	50
Seznam literatury.....	51
Seznam zkratk.....	53

Úvod

Tato bakalářská práce zachycuje postavení merovejských žen ve Franské říši v 5. a 6. století. Jsou zde zobrazeny ženy, jejichž životy jsou zaznamenány v kronice *Historia Francorum*, jejímž autorem je franský biskup Řehoř z Tours. Jednotlivé kapitoly jsou věnovány etapám života ženy, její biologické roli a sociálně-právní pozici ve franské společnosti.

Tato práce si klade za cíl zobrazit ženu v merovejské dynastii v postavení dcery, manželky, matky a vdovy, a tím vytvořit plastický obraz jejího života. Záměrem je také na základě odlišných typů historických pramenů sestavit obraz společenské pozice merovejských žen v 5. a 6. století. Dále se zaměřuje na interpretaci záznamů o ženách v kronice Řehoře z Tours. Stanovených cílů bylo do určité míry dosaženo, přestože se zde vyskytly četné problémy, které zahrnovaly nedostatek historických pramenů, rozdílnost názorů historiků na daná témata či změny významu jednotlivých pojmů v průběhu zkoumaného období.

Určitým nedostatkem této práce je, že nezahrnuje ženy různého společenského postavení, jsou v ní popisovány pouze osudy příslušnic královského rodu nebo aristokracie. Nicméně jsou zde zobrazeny i otrokyně, které si král vybral za své manželky. Tato skutečnost je z velké části ovlivněna nepřítomností zpráv o ženách jiných společenských vrstev v díle *Historia Francorum*. Ojedinelé zmínky o ženách neurozeného původu se v kronice objevují v souvislosti s náboženskými zázraky. Ženy jsou v nich líčeny jako svědkyně nadpřirozených jevů, přičemž v těchto typech zpráv je více než na jejich postavení a způsob života kladen důraz na boží prozřetelnost. Důvodem, proč Řehoř zachycuje převážně členy šlechtické vrstvy nebo vládnoucího rodu, je jeho urozený původ.

Tato bakalářská práce se opírá především o dva historické prameny – o *Historia Francorum* a *Pactus Legis Salicae*.¹ V průběhu vzájemné komparace obou typů pramenného materiálu a vytváření závěrečné syntézy se ukázala být velkou výhodou odlišná povaha obou pramenů. V neposlední řadě musí být zmíněn velký informační

¹ *Pactus Legis Salicae – The 65-Title Version of the Code Ascribed to Clovis Plus the Later Sixth-Century Addition*, in: *The Laws of the Salian Franks*, ed. Katherine Fischer Drew, Philadelphia 1991, s. 57–167.

potenciál obou dokumentů. Přestože by mohl být normativní pramen, v tomto případě *Pactus Legis Salicae*, považován za nicneříkající spis vzdálený skutečnému životu franské společnosti, není tomu tak. Tím, že ve svých zákonech a normách odráží všední i ojedinělé záležitosti, umožňuje jedinečný vhled do raně středověké společnosti. Při tvorbě některých kapitol bylo čerpáno pouze z jednoho typu pramene, pouze z *Historia Francorum*, což je zapříčiněno absencí zmínek o daném tématu v druhém prameni, v *Pactus Legis Salicae*.

Prostudovaná primární literatura, která pomocí nepřímé metody umožnila především analogickou komparaci stejných sociálních a společenských jevů, se zaměřuje na dva tematické okruhy. První část odborné literatury se věnuje obecně ranému středověku a Franské říši, na jejímž základě si lze vytvořit jistou představu o společenství Franků za vlády merovejské dynastie. Z publikací, které zachycují politické dějiny i běžný život Franků, bylo využito především monografie Jarmily Bednařikové *Frankové a Evropa*.² Druhá část primární literatury je věnována postavení žen ve Franské říši. Edith Ennenová ve svém díle *Ženy ve středověku*³ popisuje zvyklosti týkající se žen různých germánských kmenů, tedy i Franků. Další odbornicí, která se zaměřuje na toto téma, je Suzanne F. Wemple, jež ve svém díle *Women in Frankish Society*⁴ zdůrazňuje dynamiku historického vývoje. Sleduje vliv spojení germánských a románských kulturních prvků a postupné christianizace na pozici žen ve společnosti. Suzanne F. Wemple také varuje před poněkud zjednodušeným pohlížením na dějiny ženy jako na „katalog zbožného či hanebného chování významných žen“. Na závěr nesmí být opomenuta monografie E. T. Daileyho *Queens, Consorts, Concubines: Gregory of Tours and Women of the Merovingian Elite*,⁵ jež detailně analyzuje postoje Řehoře z Tours k ženám v *Historia Francorum*. E. T. Dailey kriticky srovnává Řehořovu historickou interpretaci s dalšími dobovými materiály.⁶ Sám autor navrhuje přistupovat k publikaci *Queens, Consorts, Concubines* jako k odbornému komentáři pro hlubší porozumění *Historia Francorum*, v níž mohou připadat dnešnímu čtenáři některé pasáže nesrozumitelné.⁷

² Jarmila BEDNAŘÍKOVÁ, *Frankové a Evropa*, Praha 2009.

³ Edith ENNEOVÁ, *Ženy ve středověku*, Praha 2001.

⁴ Suzanne Foney WEMPLE, *Women in Frankish Society: Marriage and the Cloister, 500 to 900*, Philadelphia 1981.

⁵ E. T. DAILEY, *Queens, Consorts, Concubines: Gregory of Tours and Women of the Merovingian Elite*. Leiden 2015.

⁶ Záznamy syrského dějepisce Jana z Efezu (6. století), básně Venantia Fortunata (asi 530–600/609), Fredegarova kronika (7. století). Srov. E. T. DAILEY, *Queens, Consorts, Concubines*.

První kapitola této bakalářské práce se zaměřuje na rozbor *Historia Francorum* a na život a názory jejího autora, Řehoře z Tours. Nástin osobního života kronikáře, jeho rodinné kořeny, kariéra a společnost, v níž se pohyboval, umožňuje nahlédnout do formování jeho uvažování. Je zde kladen důraz na propojení Řehořova života s jeho kronikou.

Následující kapitola je věnována dětem a rodičům v raném středověku. Jsou zde konfrontovány odlišné přístupy k postavení otce v rodině. Zároveň je na základě náboženských textů vysvětlen postoj k dětem jako k „malým dospělým“, který přetrval až do počátku novověku. Celou kapitolu uzavírá komparace dvou vztahů matek a dcer v merovejské dynastii.

Třetí nejobsáhlejší část bakalářské práce se zabývá manželstvím. Zevrubný popis jednotlivých typů manželství podává jistou představu o franských manželských zvyklostech. Neméně podstatné téma analyzované v této kapitole je nepostradatelnost věna při sňatcích a církevní zákazy, které uzavírání manželství provázely. Opomenuty nezůstaly ani odlišné formy mimomanželského soužití, jako konkubinát a *polygamie*.

Pro účely této bakalářské práce pojem *polygamie* vyjadřuje soužití muže s více ženami. V odborné literatuře se ale pro tento typ manželského soužití využívá pojem *polygynie*, který není příliš rozšířený a obecně je zaměňován za *polygamií*. *Polygamie* tedy ve vědeckém prostředí označuje „mnohomanželství“ a zahrnuje tudíž *polygynii* i *polyandrii*, při níž je žena provdaná za více mužů.⁸ Kvůli větší srozumitelnosti je v tomto textu pojem *polygynie* vědomě nahrazen *polygamií*.

Tématem závěrečné kapitoly je postavení vdov ve franské společnosti. Je zde snaha zachytit stanovisko, se kterým společnost přistupovala k ženám po smrti manžela. Do jisté míry se ono „očekávané“ chování vdov ukazuje i v *Historia Francorum*, v které přistupuje Řehoř z Tours k jednotlivým vdovám vždy s vlastním obrazem, jenž zpodobňuje vhodné naplnění života po smrti muže.

Pro zkoumání pozice žen ve společnosti má značnou výpovědní hodnotu i pohled na tresty, které byly uloženy, pokud ženě někdo ublížil nebo ji dokonce usmrtil.

Cizojazyčnou literaturu, využitou v této bakalářské práci, jsem překládala sama.

⁸ Zdeněk JUSTOŇ, *Tradiční předmět výzkumu*, in: Sociální a kulturní antropologie, ed. A. Vodáková, Praha 2000, s. 125.

1. Prameny

1.1 Pactus legis Salicae

Nejstarším franským souborem právních norem je *Pactus legis Salicae* (dále PLS), který byl sepsán na příkaz Chlodovecha I. (481–511) v letech 507–511. PLS byl vytvořen jako třetí v pořadí tzv. barbarských zákoníků. Předcházelo mu zformování vizigótského (475) a burgundského (kolem 500) právního řádu.⁹

Nejstarší verze PLS obsahuje 65 titulů. Později byla králi Theuderichem (511–534) a Guntramnem (561–592) doplněna o 66–78. titul a došlo k publikaci nového znění zákoníku tzv. *recensio Theudericha* a *recensio Guntramna*.¹⁰ Nová redakce byla kodifikována až na příkaz Pipina III. (714–768) v roce 763/764 a nazývala se *Lex Salica*.¹¹ Poslední verze tohoto zákoníku tzv. *Karolina*¹² pocházela až z let 802/803 a byla vytvořena za vlády Karla I. Velikého (768–814).¹³

PLS nepokračoval v tradici římského práva, ale navazoval z velké části na germánské zvykové právo, přestože byl pravděpodobně vytvořen příslušníky galorománského obyvatelstva žijícího ve Franské říši. Možné vysvětlení lze nalézt ve skutečnosti, že sever Galie, kde se původně rozkládala Franská říše, nebyl nikdy na rozdíl od jihozápadu a jihovýchodu plně romanizován. Tyto nejstarší franské zákony nebyly sepsány ve franském jazyce, nýbrž ve vulgarizované latině (*sergo vurgalis*).¹⁴

PLS nevěnoval stejnou pozornost všem oblastem práva, jelikož germánské zvykové právo nerozlišuje mezi veřejným a soukromým právem. Zaměřoval se především na utváření monetární soustavy a na detailní trestní řád. Pokuty, vztahující se k velmi rozličným trestům, jsou typické pro franský právní systém. Naopak záležitosti vztahující se k soukromému právu, jako například otázky manželství nebo rodiny, jsou zde rozebírány velmi stručně. Toto představuje jeden z největších rozdílů mezi franským a vizigótským nebo burgundským právem, která vycházela z římského práva.¹⁵

⁹ *The Laws of the Salian Franks*, s. 28.

¹⁰ J. BEDNAŘÍKOVÁ, *Frankové a Evropa*, s. 170.

¹¹ *Tamtéž*.

¹² *Tamtéž*.

¹³ *Tamtéž*.

¹⁴ *The Laws of the Salian Franks*, s. 28.

¹⁵ *Tamtéž*, s. 30.

Účinnost zákoníku byla vždy teritoriálně omezená. Franské právo se nikdy nerozšířilo za hranice Franské říše, a dokonce nezahrnovalo ani všechny části království. K uplatňování franského práva docházelo zejména na severu Galie.¹⁶

Nejstarší verze PLS neobsahuje žádné vlivy křesťanství.¹⁷ Christianizace není patrná ani v hodnotové, ani v myšlenkové rovině. V právním řádu se neobjevuje křesťanská úcta k lidskému životu. Rozhodujícím kritériem pro stanovení wergeldu¹⁸ za vraždu je osobní svoboda nebo nesvoboda oběti a její postavení v sociálně-právním systému ve franském státu.¹⁹

Uplatňovala se zde personalita práva. Církev se tedy řídila římským právem. Vztahy mezi církevní a světskou mocí spadaly do královského práva a byly projednávány na franských koncilech. Šíření křesťanství probíhalo rovněž prostřednictvím královských nařízení, přičemž bylo doplňováno kánony církevních koncilů.²⁰

Pozoruhodné je, jaká pozornost je v PLS věnována ochraně cti ženy. Objevují se zde vysoké postihy za znásilnění, přičemž je rozlišeno zneuctění svobodné ženy a otrokyně.²¹ Podrobně jsou zde popisovány případy nevhodného dotýkání se ženina těla. Je zde dokonce rozlišeno, jestli se muž dotkl paže svobodné ženy pod loktem nebo nad loktem, a rozdíl v pokutě činí 5 solidů.²²

Edward James v souvislosti s PLS zdůrazňuje vývoj právních norem. Přežitá ustanovení byla z PLS vypouštěna a nově vytvořená nařízení byla do něj vkládána. Upozorňuje, že text, který je vydáván v ediční řadě *Monumenta Germaniae Historica* (MGH),²³ neodpovídá přesnému znění rukopisů a předkládá pouze představu současného vydavatele o tom, jak původní znění z doby Chlodovecha I. (481–511) vypadalo.

¹⁶ *The Laws of the Salian Franks*, s. 28.

¹⁷ PLS byl sepsán v letech 507–511 a Chlodovech přijal katolické křesťanství v roce 496. Srov. Edward JAMES, *Frankové*, Praha 1997, s. 121.

¹⁸ Wergeld lze vyjádřit jako „hodnotu“ člověka. Sloužil jako přechodná instituce mezi rodovou krevní mstou a absolutní trestní mocí státu a jeho soudních orgánů. Wergeld musela platit rodina pachatele rodině poškozeného. Srov. Hans-Werner GOETZ, *Život ve středověku*, Jinočany 2005, s. 48.

¹⁹ J. BEDNAŘÍKOVÁ, *Frankové a Evropa*, s. 171.

²⁰ *Tamtéž*.

²¹ Pokud byla zasnoubená žena na cestě za svým budoucím manželem znásilněna, musel viník zaplatit pokutu 200 solidů, což se rovnalo wergeldu svobodného muže. Za znásilnění královské otrokyně byla vyměřena dvakrát větší pokuta než za znásilnění ostatních otrokyní. Viník musel za zneuctění královské otrokyně zaplatit 30 solidů. Srov. *The Laws of the Salian Franks*, s. 87. Příčinou takto vysoké pokuty může být skutečnost, že někteří merovejští králové si své manželky vybíraly z řad svých otrokyň.

²² Pokud se muž dotknul ženiny paže pod loktem, musel zaplatit 30 solidů, pokud nad loktem musel zaplatit 35 solidů. Srov. *The Laws of the Salian Franks*, s. 84.

²³ <http://www.dmgh.de/de/fs1/object/display.html?sortIndex=020>.

1.2 *Historia Francorum* a její autor

Přestože se Frankové v 6. století těšili poměrně velkému politickému vlivu, literárních pramenů o jejich době je poskrovnu. Je zde patrný vliv románské kultury, jež je možno spatřovat již v tom, že většina pramenů je psána latinsky a jejich autory jsou lidé, kteří nebyli původem Frankové, ale pouze se setkali s franskou aristokracií, jež přijala římský životní styl. Rovněž zřejmě nejvýznamnější autor merovejské Galie, biskup Řehoř z Tours, lat. Gregorius z Tours, jenž je autorem monumentálního desetisvazkového díla *Decem Libri Historiarum* („*Dějiny v deseti knihách*“), všeobecněji známějšího pod názvem *Historia Francorum* („*Dějiny Franků*“), pocházel z vlivné senátorské galorománské rodiny. Narodil se kolem roku 540 v provincii Auvence asi deset let po invazi Franků do této oblasti střední Francie.²⁴

S pomocí svých vlivných příbuzných, kteří zastávali nejvyšší světské i duchovní posty ve Franské říši, stoupal nadějně po žebříčku církevních hodností. Až v roce 573 dosáhl na biskupský stolec v Tours, který lze vzhledem k hrobu sv. Martina a střetům politických zájmů mezi církevními hodnostáři a merovejskými králi považovat za nejdůležitější v celé Franské říši. Svoji pozici si udržel celých dvacet let, což s sebou neslo potřebu být neustále dobře obeznámený s politickou situací a udržovat silné kontakty s franskými duchovními, aristokracií i představiteli měst. Stal se tedy jedinečným svědkem své doby, a ačkoliv si kvůli své nedostatečné znalosti latiny nepřípadal zcela kompetentní, rozhodl se sepsat dějiny své bouřlivé doby.²⁵

Jeho filozofie dějin se odvíjela od neustálého střetávání dobra se zlem a víry, že díky boží prozřetelnosti budou dobré skutky odměněny a hříchy potrestány. Bylo by ale nesprávné pohlížet na Řehořův spis jako na „*historii ecclesiastica*“, tedy jako na jakési dějiny francké církve. V jeho knihách se nenacházejí zprávy o organizaci franského duchovenstva a záznamy o franských synodách jsou zde uvedeny pouze v kontextu vynášení verdiktů nad jednotlivými historickými osobnostmi.²⁶

Jak je na první pohled patrné, Řehoř svým dílem sledoval spíše teologické a morální cíle než literární. Jeho kronika, podobně jako ostatní středověké kroniky, začíná vyprávěním z První knihy Mojžíšovy, následuje krátké zastavení u dějin národů Přední

²⁴ E. JAMES, *Frankové*, s. 20.

²⁵ ŘEHOŘ Z TOURS, *O boji králů a údělu spravedlivých: kronika Franků: dějiny v deseti knihách*, Praha 2006, s. 17.

²⁶ *Tamtéž*.

Asie, potom přes stručné zprávy o Římské říši postupuje k počátkům křesťanství a christianizaci Galie. Zevrubně popisuje život sv. Martina a přijetí katolického křesťanství franským králem Chlodovechem (496). Při psaní těchto prvních dvou knih čerpal tourský biskup z děl starších autorů²⁷ nebo využíval ústní tradici. Při hodnocení kvality těchto úvodních dvou knih se dochází k tvrzení, že jsou nevěrohodné s odkazem na zřetelná zjednodušení a nesprávnou interpretaci původního zdroje.²⁸

Následují třetí a čtvrtá kniha, které lze časově vymezit smrtí krále Chlodovecha (r. 511) a úmrtím jeho vnuka, rovněž franského krále, Sigiberta I. (r. 573). Při vyprávění událostí z těchto let se Řehoř nejprve spoléhal na vzpomínky pamětníků a později využíval svých vlastních, přičemž vlivem uplynutí delšího časového období není možno vyloučit, že nedošlo třeba i k neúmyslnému zkreslení. Naopak dějinné zprávy, které napsal Řehoř v době svého působení v úřadu biskupa v Tours, počínaje pátou knihou a konče desátou, lze s přihlédnutím k otisku osobnosti autora do jeho tvorby posuzovat jako důvěryhodné. Ačkoliv všemi kapitolami prostupuje vyznání křesťanské víry a jednoznačné odsouzení jejích nepřátel, ať pohanů či mocenských soupeřů, Řehoř Tourský se nikdy nesnížil k tomu, aby podřídil historická fakta svému náboženskému přesvědčení, což zdůrazňuje autor překladu Řehořovy kroniky do českého jazyka Jaromír Kincl.²⁹

Na druhou stranu je zapotřebí upozornit na Řehořovo bezmezné důvěrování nadpřirozeným silám a zázrakům, jeho detailní popisování nevšedních přírodních jevů, vždy pohotově vysvětlené („ospravedlněné“) jeho křesťanským světonázorem, čímž se ovšem neliší od ostatních autorů své doby.³⁰ Jaromír Kincl ve své předmluvě *Pamětník a svědek počátků středověku*³¹ zdůrazňuje, že se při lingvistickém a filologickém posuzování musí zohlednit dochování pouze opisů *Historia Francorum*, a proto není možné určit, kdo stojí za pravopisnými a gramatickými chybami v latině. Dále rovněž poukazuje na fakt,

²⁷ Jako zdroj informací využíval dílo Eusebia (v latinském překladu Rufinově), Jeronýma, Orosia, Renata Profutura Frigerida a Sulpicia Alexandra. Originály spisů posledních dvou výše uvedených autorů byly ztraceny, tudíž jejich doslovné citace v *Historia Francorum* mají značnou historickou hodnotu. Srov. ŘEHOŘ Z TOURS, *O boji králů*, s. 12.

²⁸ Kritikou nešetří významný badatel Bruno Krush ani francouzský historik Louis Halphen. Naopak Jaromír Kincl se Řehoře z Tours zastává a poukazuje na jeho vypravěčské umění. Srov. ŘEHOŘ Z TOURS, *O boji králů*, s. 12.

²⁹ *Tamtéž*, s. 20–21.

³⁰ *Tamtéž*, s. 22–23.

³¹ *Tamtéž*, s. 7–28.

že se v historickém díle objevují i citace z děl římských autorů, které naopak částečně vyvracejí pochybnosti o Řehořově povrchním všeobecném vzdělání.³²

S touto tezí částečně polemizuje přední česká filoložka Jana Nechutová, jež zastává názor, že časté citáty z Vergilia či Plinia ještě nejsou spolehlivým dokladem, že Řehoř tyto autory opravdu četl. Argumentuje skutečností, že biskupovým mateřským jazykem byla sice latina, ale již v podobě *sergo vurgilis*,³³ tzv. románštině, která byla značně vzdálená klasické latině se svými gramatickými normami.³⁴

Rok smrti tohoto středověkého kronikáře je nejistý, jelikož většinu informací o jeho životě máme od něj samotného. Uvádí se rok 594 nebo 595, neboť v roce 596 je již známo jméno Řehořova nástupce v tourské diecézi. Za den jeho skonu je všeobecně považován 17. listopad.³⁵

Kronika *Decem Libri Historiarum* se stala brzy velmi oblíbenou, o čemž svědčí i fakt, že do dnešní doby víme o jejích čtyřiceti rukopisech.³⁶ Řehořovi následovníci často čerpali z jeho rozsáhlého díla, které bylo všeobecně a vinou nedostatku jiných historických pramenů až nekriticky přijímáno. Přední znalec Řehořovy literární tvorby Martin Heinzelmann poukazuje na nesprávnou interpretaci *Historie*, která začala již v 7. století. Byla nesprávně redukována do podoby pouhého důkazu slavné historie Franků.³⁷ Potvrzením „oblíbenosti“ Řehořovy kroniky je i existence Fredegary kroniky, jejíž první tři knihy jsou v podstatě shrnutím šesti knih Řehoře z Tours.³⁸

Bezbřehé důvěře se *Historia Francorum* těšila během 17. a 18. století a její autor byl tudíž pasován na oficiálního historika francouzského království. Víra v absolutní pravdivost pak vrcholila za osvícenství v dílech *Histoire Littéraire de la France* a *Histoire Littéraire de la France*. Ale už počínaje rokem 1735 se na dílo začíná nahlížet kritičtěji a vedle Řehořovy náboženské oddanosti se poukazuje i na jeho neschopnost oddělit podstatná fakta od těch méně významných.³⁹ Postupem času se hodnocení *Dějin v deseti*

³² ŘEHOŘ Z TOURS, *O boji králů*, s. 24–25.

³³ JANA NECHUTOVÁ, *Gregorius Turonensis. O boji králů a údělu spravedlivých: kronika Franků: dějiny v 10 knihách*, in: Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity, ed. J. Pačesová, Brno 1988, s. 182–183.

³⁴ *Tamtéž*.

³⁵ ŘEHOŘ Z TOURS, *O boji králů*, s. 27.

³⁶ *Tamtéž*.

³⁷ MARTIN HEINZELMANN, *Gregory of Tours: History and Society in the Sixth Century*, New York 2001, s. 2.

³⁸ E. JAMES, *Frankové*, s. 20.

³⁹ M. HEINZELMANN, *Gregory of Tours*, s. 2–3.

knihách uchýlilo k opačné krajnosti, které vedlo až k úvahám o jejich pravosti.⁴⁰ Velkým posunem v odborné analýze *Decem Libri Historiarum* bylo její vydání v edici *Monumenta Germaniae Historica* (MGH) pod vedením Bruna Krusche, kterému asistoval Wilhelm Levison a po jeho smrti Walther Holtzmann. Další milník ve zkoumání kroniky znamenaly výzkumy Felixe Thürlemanna, který se zabýval formální strukturou textu a vnímal biskupův jazyk jako prostředníka Řehořovy interpretace historie.⁴¹

Od osmdesátých let minulého století je patrný nárůst zájmu o dílo Řehoře z Tours. Obecně je možné sledovat trend přístupu ke studiu jeho díla, jenž se zaměřuje v duchu studia mentalit více na jeho hagiografii a v kronice podtrhuje biskupovu spiritualitu. Představitelé tohoto pojetí Řehořovy kroniky jsou Kathleen Mitchell a Walter Goffart, který jí přisoudil velmi příhodné označení „*zázraky a krveprolití*“.⁴²

1.3 Formování Řehořových názorů

„*Ve své první kapitole jsem řekl: než začnete studovat dějiny, studujte historika. Nyní bych dodal: než začnete studovat historika, studujte jeho historické a společenské prostředí*“.⁴³

Edward Hallett Carr

Pro hlubší pochopení *Historia Francorum* je nezbytné věnovat pozornost jejímu autorovi a zásadním faktorům, které spoluutvářely jeho pohled na minulost a přítomnost, jako byly jeho patricijsko-církevní kořeny a společenské ovzduší Franské říše 2. poloviny 6. století.

Je pozoruhodné, že přestože Řehořovi příbuzní působili v nejvyšších duchovních úřadech ve Franské říši, zmínek o nich v kronice není mnoho a jejich příbuzenský vztah s jejím tvůrcem je přímo uveden pouze třikrát a jen okrajově.⁴⁴ Strýc Gallus byl biskupem v Clermontu (525–551), prabratranec Eufronius stál v čele tourské diecéze před Řehořem (561–573), u svého prastrýce Nicetia, lyonského biskupa (552–551), zahájil Řehoř jako jáhen svoji kariéru v církevních službách. Jelikož v těchto významných duchovních úřadech působili skoro ve stejnou dobu, která byla navíc pro budoucí Řehořovo směřování

⁴⁰ Siegmund Hellmann (1911) a Louis Halphen (1925). M. HEINZELMANN, *Gregory of Tours*, s. 3.

⁴¹ M. HEINZELMANN, *Gregory of Tours*, s. 4–5.

⁴² *Tamtéž*.

⁴³ Edward Hallett CARR, *Co je historie? přednášky pronesené na cambridžské universitě v lednu–březnu 1961 v rámci cyklu G.M. Trevelyana*, Praha 1967, s. 46.

⁴⁴ M. HEINZELMANN, *Gregory of Tours*, s. 8.

rozhodující, je pravděpodobné, že mu tito rodinní příslušníci pomohli se vzestupem v jeho církevní kariéře.⁴⁵ Svoji rodovou spřízněnost s clermonským biskupem Gallem Řehoř ani neuvádí.⁴⁶

Za nejzřetelnější projev hrdosti na svůj vznešený a vlivný původ lze považovat poznámku o tom, že pouze pět z předchozích osmnácti tourských biskupů nebylo s Řehořem příbuzensky spřízněných. Nesrovnatelně více zmínek o Řehořově rodinných příslušnících se nalézají v jeho hagiografiích, kde jsou zmiňováni jako svědkové božích zázraků.⁴⁷

Vztah k jeho předkům byl dán tím, že sám sebe vnímal jako následovníka starozákonních proroků a sv. Martina, čímž vnímal větší zodpovědnost ve své hodnosti biskupa a cítil k nim úctu a plachost, která je patrná i v jeho literární tvorbě. Svůj senátorský galorománský původ tedy rozhodně nepřeceňoval a vnímal ho spíše jako závazek k neúnavné práci ve své diecézi.⁴⁸

Jedním z těch, kteří nejvíce formovali jeho osobnost, byla bezesporu jeho matka Armentaria II. Záznam o ní se objevuje v Řehořových hagiografiích dvanáctkrát, v jeho *Historii* dvakrát, a nebýt jeho současníka a básníka Venantia Fortunata (asi 530–609), nastal by zde problém s určením její historické totožnosti. Popisuje ji jako příkladnou věřící, která na rozdíl od mnoha jiných, kteří se účastnili náboženských poutí, byla schopná plně porozumět božím mysteriím. Je jí rovněž vděčný, že mu poslala rodinné relikvie. Po své matce převzal Řehoř hlubokou úctu k sv. Martinovi, jak uvádí v prologu svého díla věnovanému tomuto světcovi. Svěřuje se, že právě Armentaria ho přivedla na myšlenku psát o zázracích nad hroby svatých. V neposlední řadě mu dodávala odvahy v jeho tvorbě i tím, že nesouhlasila s jeho vlastními pochybnostmi o svých literárních kvalitách.⁴⁹

⁴⁵ ŘEHOŘ Z TOURS, *O boji králů*, s. 8.

⁴⁶ M. HEINZELMANN, *Gregory of Tours*, s. 8.

⁴⁷ *Tamtéž*, s. 9.

⁴⁸ *Tamtéž*, s. 11.

⁴⁹ *Tamtéž*, s. 14.

2. Dětství

V úvodu k problematice dětství by měla zaznít úvaha německého historika Albrechta Classena. Poukazuje na nedostatek skutečných údajů, který by mohl vést ke zjednodušující generalizaci. Upozorňuje, že je prakticky nemožné formulovat obecné výroky o dětství ve středověku, jelikož do životních podmínek dětí zasahovalo mnoho kulturních, historických a geografických faktorů a narativní prameny bývají v neposlední řadě ovlivněny i ideovou orientací kronikáře. Za výzvu pro současné bádání v oblasti dějin mentalit pak považuje hlubší výzkum každodenního života v období merovejské a karlovske dynastie.⁵⁰

V období raného středověku se obecně vyskytuje relativně málo zpráv o dětech a o jejich dospívání. Za mylný lze ovšem považovat dříve rozšířený názor, že by děti byly vnímány jako přítěž a dostávalo se jim málo rodičovské lásky.⁵¹ Ze středověkých knih zázraků je zřejmý strach rodičů o zdraví svých potomků, který se pokoušeli překonat vroucnou vírou v boží zázraky.⁵² Kromě citové vazby ale měli rodiče i čistě racionální důvody pro udržování pevných pout ke svým dětem. Nejdůležitějším motivem pro dobré vztahy s dětmi bylo zajištění pokračování rodu. Po smrti otce přebírali dospělí potomci správu nad rodovými pozemkovými statky. V dědickém právu měly děti přednost před matkou. V PLS jsou uváděni jako prvotní dědici půdy (*alodium, allodium*)⁵³ děti⁵⁴ a jejich potomci, přičemž synové a dcery mají nárok na stejnou část majetku.⁵⁵

Postoj společnosti k dětem jako k „malým dospělým“ byl formován skutečností, že v náboženských textech se kromě alegorie o dětské nevinnosti neobjevují téměř žádné pasáže o dětství. V Novém zákoně se o Ježíšově dětství s výjimkou Matoušova evangelia⁵⁶ nepíše. Podle apoštola Lukáše⁵⁷ se Ježíš ve dvanácti letech zřekl svých vlastních rodičů a přiznal se ke svatému Otcí, čímž se stal dospělým. Ježíš je v této době tak přemýšlivý,

⁵⁰ Albrecht CLASSEN, *Childhood in the Middle Age and the Renaissance: the Results of a Paradigm in the history of mentality*, New York 2005, s. 28.

⁵¹ H. GOETZ, *Život ve středověku*, s. 87.

⁵² Martin NODL, *Středověk v nás*, Praha 2015, s. 40.

⁵³ Alodiální půda byla plně svobodný pozemkový statek bez lenního závazku. Srov. *The Laws of the Salian Franks*, s. 44.

⁵⁴ Ve Franské říši existoval ještě druhý typ pozemkového vlastnictví, tzv. *terra Salica*. Ženy zdědit tento typ půdy nemohly, jelikož se jednalo o *beneficium*. Vlastník půdy ji propůjčil do držení svému vazalovi jako odměnu za služby prokázané v minulosti a s příslibem zachování věrnosti do budoucnosti. Srov. *The Laws of the Salian Franks*, s. 44.

⁵⁵ *Tamtéž*.

⁵⁶ Mt I :18–25, II:1–12 (Nový zákon).

⁵⁷ Lk II:42–50 (Nový zákon).

že pokládá otázky svým učitelům, kteří mu na ně nedokáží odpovědět. V apokryfních evangeliích⁵⁸ se objevují další zprávy o Ježíšově dětství, v nichž je již líčen jako rozverný chlapec. Na rozdíl od kanonických evangelií je zde kladen důraz na Kristovo lidství, což bylo dáno tím, že apokryfní evangelia byla primárně určena pro nevzdělanou část populace. Ale i zde se objevují prvky Kristova božství. Když mu ostatní děti bránily ve hraní, stihly je smrtelné tresty.⁵⁹ Již tyto rané důkazy nadpřirozené moci musely ve věřících lidech vyvolat pocity bázně a strachu ze vzpírání se boží vůli.

Dětství byl tedy podstatně kratší úsek lidského života, než je tomu nyní, což dokládají i dětské zasnuby a sňatky. Aristokratické dcery byly obvykle zasnubovány s budoucím manželem ve věku kolem 12 let, vdávaly se a opouštěly své domovy po dosažení 15 let.⁶⁰ Snaha rodičů mít ze svých dětí co nejdříve dospělé je patrná jak v římském, tak i ve franském právu. Podle římského práva nebyli potomci ve věku od 7 do 12 dívky / do 14 chlapci let pokládáni za „dětí“,⁶¹ nýbrž za „nedospělce starší než dítě“,⁶² kteří měli již omezenou způsobilost k právnímu jednání. Mohli získat majetek, ale nebylo jim dovoleno uzavírat smlouvy, oženit se nebo svědčit u soudu. Římský zákon *lex Plaetoria* (192 p. Kr.) označil dospívající mezi 12./14. a 25. rokem za „dospělé nezletilce“,⁶³ kteří již byli plně způsobilí k právnímu jednání, ale vzhledem k jejich nízkému věku a nezkušenosti se mohli stát snadnou obětí podvodníků, a proto spadali pod speciální ochranu. „Dospělí nezletilci“ mohli požádat o opatrovníka, s kterým pak konzultovali právní záležitosti. V PLS je hranice plnoletosti určena dosáhnutím 12 let.⁶⁴

Věková hranice plnoletosti byla podle římského i podle franského práva téměř stejná. Odlišnost představuje skutečnost, že podle římského práva „dospívaly“ dívky o dva roky dříve než chlapci. Římské zákony věnují velkou pozornost věkovým hranicím, protože věk sloužil v římském právu jako jedna z nejdůležitějších podmínek pro určení právní způsobilosti. Vyspělost římského práva je zřejmá i z možnosti vyhledat a požádat o radu opatrovníka.

⁵⁸ Tomášovo evangelium dětství (Pseudo-Tomášovo evangelium dětství) není součástí kánonu Nového zákona. Srov. *Novozákonní apokryfy*, edd. Jan Amos Dus – Petr Pokorný, Praha 2001, s. 270–272.

⁵⁹ M. NODL. *Středověk v nás* s. 45–46.

⁶⁰ S. F. WEMPLE, *Women in Frankish Society*, s. 50.

⁶¹ *Lex et ius. Zákony a právo antického Říma*, ed. Michal Skřejpek, Plzeň 2018, s. 29.

⁶² *Tamtéž*, s. 29.

⁶³ *Tamtéž*, s. 30.

⁶⁴ *The Laws of the Salian Franks*, s. 38.

Církevní zákony ukládaly dlouhá období sexuální zdrženlivosti,⁶⁵ ale i přesto byly tehdejší rodiny značně početné. Při zkoumání ostatků se došlo k závěru, že žena v raném středověku průměrně porodila 4,2 dítěte.⁶⁶ Faktický počet dětí v rodině byl ale vzhledem k vysoké míře samovolných potratů a kojenecké úmrtnosti nižší. Některé středověké hřbitovy jsou až z 50 % tvořeny dětmi do 7 let, zároveň je nutné zohlednit skutečnost, že někteří nepokřtění novorozenci nebyli řádně pohřbíváni,⁶⁷ jelikož podle církevní věrouky neměli žádný podíl na věčném životě.⁶⁸ Selské rodiny mohly mít až 9 a více dětí, ale kvůli předčasnému úmrtí některých dětí nebo odstěhování se a založení vlastní rodiny se v domácnosti průměrně nacházelo 2,5 dítěte.⁶⁹

Rodiny byly patriarchální a otec v nich disponoval značnými pravomocemi. V římském právu existovala tzv. moc otcovská (*patria potestas*).⁷⁰ Postavení otce v rámci rodiny ho opravňovalo rozhodovat o tom, kdo bude členem jeho rodiny, nebo o jejích majetkových záležitostech. Ve srovnání s germánským pojetím otcovy moci však neměla ochranný charakter. Na postavení otce rodiny (*Munt*)⁷¹ bylo germánským právem nahlíženo jako na ochránce, který měl bránit zájmy dítěte až do jeho úplné ekonomické nezávislosti. V průběhu historického vývoje pak ve většině evropských zemí dochází ke splynutí moci otcovské s germánským pojetím otce. Koncepce otcovství, která se vyskytovala před christianizací, založená na absolutní moci nad dítětem se postupně posouvá ke křesťanské povinnosti ochraňovat dítě.⁷²

Otec mohl podle římského práva rozhodovat o složení své rodiny – přijímat do ní nové členy, ale i zavrhnout její příslušníky. Jako nositel práva nad životem a smrtí (*ius vitae necisque*)⁷³ svých dětí je mohl beztrestně usmrtit, aniž by se musel ze svého činu někomu zpovídat. V římském i germánském prostředí docházelo k infanticidě (dětská

⁶⁵ Sexuální odříkání bylo vyžadováno v neděli, o početných svátcích, během adventu, v postním období, během menstruace, těhotenství a šestinedělí. Srov. Peter BROWN, *Tělo a společnost: muži, ženy a sexuální odříkání v raném křesťanství*, Brno 2000, s. 51.

⁶⁶ H. GOETZ, *Život ve středověku*, s. 85.

⁶⁷ Po smrti duše nepokřtěných dětí putovala do očistce. Poněvadž tyto děti nespáchaly žádné osobní hříchy, ale ani se nezbavily prvotního hříchu, nemohly jejich duše putovat do nebes, ale ani do pekla. Srov. Jacques LE GOFF, *Zrození očistce*, Praha 2003, s. 11.

⁶⁸ H. GOETZ, *Život ve středověku*, s. 88.

⁶⁹ *Tamtéž*, s. 86.

⁷⁰ *Lex et ius*, s. 25.

⁷¹ H. GOETZ, *Život ve středověku*, s. 88.

⁷² *Tamtéž*.

⁷³ *Lex et ius*, s. 25.

homicida), tedy k úmyslnému usmrcení dětí. Nechtěné děti byly odloženy na opuštěná místa a obětovány bohům.⁷⁴

Ve franské společnosti docházelo i k obchodování s dětmi. V aristokratických rodinách se ovšem jednalo spíše o prodej dětí, které se narodily postižené.⁷⁵ Řehoř z Tours vypráví příběh o ženě, které se narodilo postižené dítě. Příčina této tragédie byla připisována tomu, že dítě mělo být počato v neděli, kdy církev přikazovala sexuální zdrženlivost. Žena se snažila, aby její hřích zůstal utajen, proto novorozence prodala. Suzanne F. Wemple zastává názor, že jiné ženy by na jejím místě své dítě pravděpodobně zabily.⁷⁶ Tento zoufalý čin byl jistě ovlivněn strachem z božího trestu, pokud by matka své dítě zabila.

Římský právní řád dovoľoval odložit dítě, což se uplatňovalo především při narození dcer. Prvorozená dcera ale mohla být odložena, pouze pokud se narodila postižená. Deformované děti mohly narušovat „neposkvrněnost“ rodiny.⁷⁷

2.1 Dětství ve Franské říši

Frankové si uvědomovali, jak je nezbytně nutné pro další zachování rodu vzhledem k velké novorozenecké a dětské úmrtnosti silná populace. Tomu odpovídal i odlišný wergeld⁷⁸ za zabití svobodné ženy v plodném věku, který dosahoval 600 solidů,⁷⁹ a wergeld za usmrcení ženy, která již nebyla schopna rodit děti, činil třikrát méně, tudíž 200 solidů.⁸⁰

⁷⁴ John BOSWELL, *The Kindness of Strangers: the Abandonment of Children in Western Europe from Late Antiquity to the Renaissance*, New York 1988, s. 181–183.

⁷⁵ S. F. WEMPLE, *Women in Frankish Society*, s. 83.

⁷⁶ *Tamtéž*.

⁷⁷ Hana VALENTOVÁ, *Právní úprava rodiny a vztahů mezi rodiči a dětmi (s pohledy do minulosti i budoucnosti)*, Praha: Právnická fakulta, Karlova univerzita, 2011, diplomová práce, s. 13.

⁷⁸ Wergeld lze vyjádřit jako „hodnotu“ člověka. Sloužil jako přechodná instituce mezi rodovou krevní mstou a absolutní trestní mocí státu a jeho soudních orgánů. Wergeld musela platit rodina pachatele rodině poškozeného. Srov. H. GOETZ, *Život ve středověku*, s. 48.

⁷⁹ *The Laws of the Salian Franks*, s. 38. Pro přiblížení, tradiční římský solid vážil 24 siliquae (455 g). Srov. E. JAMES, *Frankové*, s. 191. Velmi tvrdě byla trestána krádež králova býka. Vyměřená pokuta činila 90 solidů, což v porovnání s wergoldem ve výši 600 solidů za zabití ženy v plodném věku, je opravdu mnoho. Srov. *The Laws of the Salian Franks*, s. 69.

⁸⁰ K porovnání lze uvést, že 200 solidům se rovnal i wergeld za smrt svobodného franského muže. Srov. *The Laws of the Salian Franks*, s. 38.

V původní verzi PLS (507–511) se za zabití těhotné ženy vyměřoval stejně vysoký wergeld jako za zabití ženy v plodném věku, tedy 600 solidů.⁸¹ Královskými nařízeními,⁸² která byla k PLS přiřčena v 2. pol. 6. století, se wergeld za zabití těhotné ženy zvýšil na 900 solidů.⁸³ Za příčinu navýšení již tak vysokého wergeldu lze považovat nestabilní politickou situaci ve Franské říši, jelikož v té době vypukla občanská válka mezi králi Chilperichem (561–584), Sigibertem (561–575) a Guntramnem (561–592). Králové si tedy nejspíše uvědomovali zhoubný vliv vnitřních bojů na počet obyvatel v říši.

Pozoruhodná je i právní ochrana nenarozených dětí, která se vztahovala na potrat,⁸⁴ který byl způsoben násilím na ženě. V právním ustanovení *Septem sapientes* (2. pol. 6. století)⁸⁵ je požadován za usmrcení mužského plodu, jehož příčinou bylo udeření ženy, wergeld 600 solidů, a pokud byl plod ženského pohlaví, činila pokuta 2400 solidů.⁸⁶ Z takto neobvykle vysokého wergeldu lze usuzovat, že již nenarozené děti byly vnímány jako plnohodnotná součást společnosti. Dále je nutné zde zohlednit, že ve franské populaci převažovali muži. Ženy umíraly vlivem četných porodů dříve.⁸⁷ V třikrát vyšším wergeldu za zabití plodu ženského pohlaví než toho mužského je možné spatřovat snahu zvýšit počet žen ve Franské říši.

Matky v aristokratických rodinách měly odlišné vztahy k synům a dcerám. Bylo to zapříčiněno normami ve společnosti, jelikož syna od 7 let vychovával otec, učil ho jezdit na koni a lovit. Ženy se staraly o chod domácnosti a své zkušenosti předávaly dcerám. Ženy si uvědomovaly, že by mohly být závislé na synově ochraně v budoucnu, tudíž se stavěly spíše do role jakýchsi rádkyň, nabádaly je k ctnostnému chování a dbaly na jejich všestranný rozvoj, přitom mohly využít toho, že roli přísné autority ve výchově

⁸¹ K porovnání lze uvést, že 200 solidům se rovnal i wergeld za smrt svobodného franského muže. Srov. *The Laws of the Salian Franks*, s. 127.

⁸² Dalším královským nařízením z téže doby je za smrt svobodné matky vyměřen wergeld ve výši 1 800 solidů, což patří k vůbec nejvyšším zaznamenaným trestům a jeho ustanovení mělo chránit zájmy dětí. Srov. *The Laws of the Salian Franks*, s. 163. Wergeld za smrt matky byl tedy dvakrát vyšší než za smrt těhotné ženy.

⁸³ J. BEDNAŘÍKOVÁ, *Frankové a Evropa*, s. 147.

⁸⁴ O dobrovolném přerušení těhotenství PLS nepojednává. Srov. J. BEDNAŘÍKOVÁ, *Frankové a Evropa*, s. 289.

⁸⁵ *Septem sapientes* lze přeložit z latiny jako „sedm mudrců.“ Takto jsou označováni slavní filozofové v řeckém archaickém období, kteří se proslavili praktickou životní moudrostí, kterou shrnuli do krátkých vět, např. „poznej sám sebe“. Srov. Diogénes LAERTIOS, *Životy, názory a výroky proslulých filozofů*, Pelhřimov 1995, s. 29–79.

Již z pojmenování *Septem sapientes*, které se vztahuje k antické moudrosti, lze usuzovat, že toto právní ustanovení bylo považováno za velmi prozíravé.

⁸⁶ J. BEDNAŘÍKOVÁ, *Frankové a Evropa*, s. 289.

⁸⁷ H. GOETZ, *Život ve středověku*, s. 88.

zastával otec. Stávalo se, že pokud syn zastával nějaký duchovní úřad, jeho matka, většinou již vdova, mu vedla domácnost. Odlišné projevy mateřské lásky je možné sledovat v postoji k franským dcerám. Matky se snažily mít nad svými dcerami naprostou kontrolu, jelikož jednou z jejich povinností bylo dohlížet na sexuální čistotu dcer. Vychovávaly je k poslušnosti budoucímu manželovi a k ovládnutí svých vášní. Matky, které ve svém dětství pravděpodobně zažily stejné zacházení, pak do své výchovy přenášely svoji vlastní zkušenost. Všudyprítomné byly obavy o další osud dcer, které se promítaly do výchovy.⁸⁸

Cudnost žen, která jim byla vštěpována výchovou, byla také podporována prostřednictvím královských nařízení v PLS z 2. pol. 6. století. Tato ustanovení určila vysoké tresty za nevhodné chování k ženám.⁸⁹

Význam matek v rodině byl zřetelný z toho, že jim po smrti manžela mohlo být svěřeno dítě do opatrovnictví. V bohatých rodinách nebylo neobvyklé, že vdova nashromáždila majetek, disponovala značnou mocí a dohlížela na společensky přijatelný sňatek svých potomků. Merovejské vdovy⁹⁰ vládly jako regentky za své nedospělé syny. Naopak společensky níže postavené vdovy svěřovaly své děti příbuzným jejich mrtvého otce, aby se mohly opět provdat a založit další rodinu.⁹¹

2.2 Matky v díle *Historia Francorum*

V Řehořově kronice se neobjevují primárně zprávy o franských dětech. V *Historii* jsou osudy dětí zachyceny skrze životy svých rodičů. Řehoř se opět soustředí pouze na vládnoucí dynastii Merovejců, jejichž děti působí v soukolí politických intrik a vojenských vpádů bezmocně a zranitelně. Za nezletilého královského syna vládne jako regentka⁹² jeho matka a samotný princ začne do politiky zasahovat až v dospělosti. Z toho vyplývá, že matky-vdovy měly na královském dvoře velký vliv. Pozice matky

⁸⁸ S. F. WEMPLE, *Women in Frankish Society*, s. 83–84.

⁸⁹ Pokud muž rozvázal svobodné ženě čelenku a její vlasy spadly na ramena, musel zaplatit 30 solidů. Stejná částka byla určena jako peněžité trest za znásilnění královské otrokyně, což dokládá, že společnost si velmi vážila cudnosti svobodných žen. Srov. *The Laws of the Salian Franks*, s. 148.

⁹⁰ Brunhilda (543–613) vykonávala regentskou funkci za své nedospělé potomky dokonce třikrát. Nejprve vládla za svého nedospělého syna Childeberta II. (570–595), následně se snažila zasahovat do mocenských záležitostí prostřednictvím svých dvou vnuků – Theudeberta II. (586–612) a Theudericha II. (587–613) a ve svých sedmdesáti letech získala rozhodující vliv na svého pravnuka Sigiberta II. (601–613). Srov. E. T. DAILEY, *Queens, Consorts, Concubines*, s. 145.

⁹¹ S. F. WEMPLE, *Women in Frankish Society*, s. 84–85.

⁹² Regentský úřad nejčastěji zastávala za nezletilého následníka trůnu jeho matka, ale funkci regenta mohli vykonávat i další příbuzní, např. Brunhilda z pozice babičky a prababičky. Srov. E. T. DAILEY, *Queens, Consorts, Concubines*, s. 145.

v rodě Merovejců byla v mnohém stabilnější než pozice manželky, která mohla být kdykoliv zapuzena⁹³ a poslána do kláštera.

Řehoř z Tours na stránkách *Historia Francorum* líčí problematické vztahy mezi matkou a dcerou. Do protikladu přitom staví dvě královny Fredegundu (545/550–597) a Brunichildu (543–613) a jejich působení v roli matky. Shodou okolností se obě královny ocitly v situaci, kdy se jejich dcery dostaly do zajetí.

Již přípravy na cestu Fredegundiny a Chilperichovy (561–584) dcery, Rigunthy (569–po 589) za jejím budoucím manželem Rekkaretem I. (559–601) do vizigótského království provázelo utrpení. Jako doprovod bylo s dcerou Chilpericha posláno početné služebnictvo, které bylo násilně odvečeno ze svých domovů. Řehoř ve svém živém vyprávění popisuje rozdělování rodin, které provázelo takový nářek, který srovnává s egyptským biblickým nářkem.⁹⁴ Být součástí Rigunthy svatební výpravy bylo považováno téměř za odsouzení k smrti, jelikož bohatší část doprovodu sepisovala závěti, které měly být zveřejněny po překročení hranice s vizigótským královstvím.⁹⁵ Důvodů k tak chmurným myšlenkám bylo mnoho – vytržení ze svých domovů, značná vzdálenost vizigótského království (leželo v Hispánii, v dnešním Španělsku) od Franské říše, pravděpodobné útrapy spojené s cestováním a v neposlední řadě i skutečnost, že v tomto království vyznávali ariánství.⁹⁶ Svatební přípravy tedy mnohdy neprovázalo veselí ale spíše smutek. Při samotné cestě docházelo k velkému rabování a krádežím, k čemuž si pro dodání výstižnosti vypůjčuje Řehoř opět citát z Bible: „*Co nezůstalo po kobyilkách, snědly housenky, co nezůstalo po housenkách, snědli brouci, co pak zůstalo po broucích, dojedli chrousti.*“⁹⁷ Těsně před vstupem do vizigótského království v Toulouse⁹⁸ však padla Riguntha do léčky, kterou na ni připravil její vlastní doprovod z řad vévodů, kteří se dozvěděli o smrti jejího otce Chilpericha. A využili tedy oslabení

⁹³ Příkladem manželky, kterou král opustil, je Audovera. Tím, že ji král Chiplerich I. (561–584) zavrhl, ztratily i jejich společné děti pozici právoplatných nástupců. Srov. ŘEHOŘ Z TOURS, *O boji králů*, s. 156.

⁹⁴ ŘEHOŘ Z TOURS, *O boji králů*, s. 278–279.

⁹⁵ *Tamtéž*.

⁹⁶ Ariánství je křesťanský směr, podle jehož výkladu je Ježíš Kristus a Duch svatý podřízen Bohu Otci. Považuje Ježíše Krista za stvořenou bytost a popírá jeho božství, proto bylo na níkajském koncilu v roce 325 prohlášeno za herezi. Vizigóti se vzdali ariánství v roce 587 a o dva roky později bylo katolictví prohlášeno za státní náboženství. Srov. Malcolm TODD, *Germáni*, Praha, 1999, s. 150.

⁹⁷ JI I :4 (Starý zákon).

⁹⁸ Do roku 507 se na tomto území rozkládalo Tolosánské království Vizigótů. Bitvou u Vouillé (507) mezi Chlodovechem (465–511) a vizigótským králem Alarichem II. (457–507) ztrácejí Vizigóti téměř veškeré své državy v jižní Galii a jejich království se rozkládá pouze na Pyrenejském poloostrově. Srov. M. TODD, *Germáni*, s. 149.

královské moci, nebohou Rigunthu zajali a oloupili ji o její věno.⁹⁹ Řehoř mohl vnímat únos Rigunthy jako boží trest, který byl zapříčiněn utrpením a špatnostmi, jež provázely celou výpravu, což lze usuzovat z barvitého popisu celé události v *Historia Francorum*.¹⁰⁰

Když se dvorský správce Leonardus vrátil z Toulouse a vyprávěl Fredegundě,

co se stalo s její dcerou, nechala ho královská vdova ponížít tím, že ho donutila se před ní svléknout a nahý od ní musel i odejít. Ještě hůře zacházela se všemi sluhy, kteří byli svědky uvěznění Rigunthy. Nechala je zbičovat nebo zmrzačit.¹⁰¹ O Fredegundině strachu o svoji dceru Řehoř z Tours nic nepíše. Z uvedeného je patrné, že manželka Chilpericha I. vnímala nedostatečnou ochranu své dcery jako neuposlechnutí jejího rozkazu. Spíš než starost o život své dcery ji trápilo to, jak potrestat ty, kteří měli na Rigunthu dávat pozor. Na celou událost nahlížela z čistě politického hlediska jako na potupu merovejského rodu.

Nakonec byla Riguntha osvobozena maršálkem Chuppem. Podle názoru „*mnoha lidí*“¹⁰² ale Fredegunda vyslala Chuppa spíše proto, aby zajal Rigunthina únosce Gundovalda, než aby osvobodil její dceru. Zadržet Gundovalda se nicméně Chuppovi nepodařilo, a proto přivezl i podle Řehořových slov *jen* Rigunthu. Franský kronikář opět naznačuje, že u Fredegundy převážily mocenské zájmy nad mateřskými city. Svě vlastní pochybnosti nad Fredegundiným morálním jednáním vkládá do úst ostatním lidem.

Zcela opačně je popisován osud Brunichildiny dcery Ingundy (567/568–?). Ta se provdala za vizigótského následníka trůnu Hermenegilda (? – 585)¹⁰³ a Řehořovy sympatie si zřejmě získala již tím, že přiměla svého manžela, aby opustil ariánství a konvertoval ke katolictví.¹⁰⁴ Tento čin vyvolal pochopitelný hněv u krále Vizigótů Leuvigilda (519–586),¹⁰⁵ který nechal svého syna popravit. V té době se před Leuvigildovým hněvem schovávala Ingunda v Africe. Vyhledala pomoc

⁹⁹ ŘEHOŘ Z TOURS, *O boji králů*, s. 289.

¹⁰⁰ E. T. DAILEY, *Queens, Consorts, Concubines*, s. 131.

¹⁰¹ ŘEHOŘ Z TOURS, *O boji králů*, s. 293–294.

¹⁰² *Tamtéž*, s. 315.

¹⁰³ Hermenegildovým mladším bratrem byl Rekkard, který byl zasnouben s Rigunthou. Srov. M. TODD, *Germáni*, s. 156.

¹⁰⁴ Hermenegild přijal chalkedonskou podobu křesťanství, která se ustanovila v roce 451 na 4. ekumenickému koncilu. Srov. M. TODD, *Germáni*, s. 157.

¹⁰⁵ Leuvigild vnímal ariánství Vizigótů jako jejich dědictví po předcích a odvozoval od něj legitimitu své moci. Srov. Edward Arthur THOMPSON, *The Goths in Spain*, Oxford 1969, s. 105.

u Byzantinců,¹⁰⁶ kteří ji ale zajali jako rukojmí, jelikož pravděpodobně doufali, že jim její bratr Childebert II. (575–596) poskytne vojenskou pomoc v Itálii při boji proti Langobardům.¹⁰⁷ Řehoř z Tours upozorňuje na to, jak se Brunichilda snažila svou dceru zachránit. Na shromáždění uprostřed Ardenského lesa žádala velmože o vojenskou intervenci do Afriky za účelem osvobození jejího nejstaršího dítěte.¹⁰⁸

Nakonec se Brunichildě její dceru nepodařilo zachránit a Ingunda zemřela v roce 584 v Kartágu v Africe. Tím, že franský kronikář zdůrazňuje snahu o záchranu Ingundy, ustupuje její hořký konec života do pozadí. Opakem zůstává uvěznění Rigunthy, která byla zachráněna i přes lhostejnost vlastní matky.¹⁰⁹

Následně Řehoř z Tours líčí další událost, která se odehrála mezi Fredegundou a její dcerou. Po návratu Rigunthy ze zajetí se vztahy mezi oběma ženami nezlepšily, spíše naopak. Franský kronikář zdůrazňuje, že Riguntha často své matce připomínala její nízký původ, vyháněla ji z královského paláce a posílala zpátky k otrokům.¹¹⁰ Chilperichova dcera pravděpodobně dávala zajetí za vinu svým rodičům, kteří ji na dalekou cestu za ženichem do Hispánie vyslali, a přestože byla nakonec osvobozena a přivezena zpět do Franské říše, uvědomovala si, že v její záchraně hrály mocenské zájmy Merovejců větší roli než její vlastní život. Při prudkých hádkách pak Riguntha logicky útočila na slabé místo své matky, tedy na to, že než se stala Chilperichovou manželkou, byla Fredegunda jeho konkubínou. Dále je zřejmé, že Riguntha pokládala za své předky pouze královskou linii po otci. Hrdé Fredegundy se tyto nevybíravé útoky jistě silně dotýkaly, a tak nejedna rozepře mezi matkou a dcerou skončila tím, že se popraly.¹¹¹

Při jedné příležitosti se dokonce pokusila Fredegunda svou dceru zabít. Lstivě vylákala Rigunthu do klenotnice a vyzvala ji, aby si z truhly vybrala tolik drahých šperků, kolik jen bude chtít. Když se Riguntha naklonila k truhle, Fredegunda vší silou přitlačila

¹⁰⁶ Byzantská říše se v této době hlásila k chalkedonskému vyznání řeckokatolické církve, které bylo až do Velkého schizmatu (1054) římskokatolickou církví respektováno. Ingunda, která byla římskokatolického vyznání, hledala pomoc u Byzantinců, jelikož považovali také ariánství za herezi. Srov. Bohumila ZÁSTĚROVÁ, *Zrod středověké Byzance*, in: *Dějiny Byzance*, ed. B. Zástěrová, Praha 1992, s. 79.

¹⁰⁷ Ian WOOD, *The Frontiers of Western Europe: Developments East of the Rhine*, in: *The Sixth Century: Production, Distribution, and Demand*, edd. R. Hodges – W. Bowden, Leiden 1998, s. 231–253.

¹⁰⁸ *Historia Francorum* je jediným franským pramenem, který píše o Brunichildině úsilí vyprostit Ingundu ze zajetí. Na druhou stranu byly zachovány její prosebné dopisy byzantskému císaři Maurikiovi (582–602) a jeho manželce Konstantii. Není zřejmé, jestli měl Řehoř z Tours přístup k dopisům nebo k diplomatickým jednáním mezi Franky a Byzantinci. Srov. E. T. DAILEY, *Queens, Consorts, Concubines*, s. 135.

¹⁰⁹ E. T. DAILEY, *Queens, Consorts, Concubines*, s. 136.

¹¹⁰ ŘEHOŘ Z TOURS, *O boji králů*, s. 390–391.

¹¹¹ *Tamtéž*.

víko na dceřinu šíjí a začala ji tím dusit. V poslední chvíli však merovejské princezně přispěchaly na pomoc služky, a zachránily jí život.¹¹² Sloužící se tedy nebály v nejnaléhavější chvíli zakročit proti Fredegundě.

Spory mezi matkou a dcerou se stále stupňovaly, jelikož Riguntha „*stále souložila*“.¹¹³ Fredegundě Rigunthino neustálé nemravné chování vadilo, což muselo být v souladu se smýšlením tourského biskupa, podle kterého má matka dbát na mravní čistotu své dcery. Řehoř se ale ani zde nepřiklání na stranu Fredegundy a pouze konstatuje skutečnost, že „*hádky a rvačky byly na denním pořádku*“.¹¹⁴ Vzájemné fyzické útoky panovačné matky a svéhlavé dcery působily směšně a trvale podrývaly Fredegundinu autoritu u dvora. Tato sebevědomá královská dcera tedy rozhodně nebyla matčinou „*loutkou*“, která by oddaně plnila její rozkazy. Další zprávy o Rigunthě již franský kronikář nezaznamenává a nejasné je i datum jejího úmrtí.

Dětství ve Franské říši bylo mnohem více ovlivněno společenskými normami, než je tomu dnes. Výchova chlapců a dívek se zaměřovala na plnění jejich sociálních a biologických rolí v dospělosti. Od dětí byla očekávána naprostá poslušnost a podřízenost zájmům rodu. Tyto představy byly v některých případech vzdáleny realitě, což dokládá i osud Rigunthy.

¹¹² ŘEHOŘ Z TOURS, *O boji králů*, s. 390–391.

¹¹³ *Tamtéž.*

¹¹⁴ *Tamtéž.*

3. Manželství

Nerovné postavení v právní, politické a církevní oblasti, které bylo křesťanskými teology vysvětlováno tak, že Eva byla stvořena z Adamova žebra a ďábel ji svedl jako první, vedlo ženy většinou přirozeně k tomu, že svoji pozornost zaměřovaly na oblast domácnosti a rodiny.¹¹⁵ Podle křesťanství si byli manželé mezi sebou rovni, což značně kontrastovalo s římskými i germánskými zvyklostmi.¹¹⁶ Oboustranné plnění manželských povinností vyjádřil sv. Pavel takto: „*Žena nemá své tělo pro sebe, ale pro svého muže. Podobně však ani muž nemá své tělo pro sebe, ale pro svou ženu.*“¹¹⁷ Dalším znakem křesťanského pojetí manželského svazku byla jeho nezrušitelnost. Příkaz, že člověk by neměl rozdělovat to, co Bůh spojil, se objevuje u tří evangelistů.¹¹⁸ Výjimku, kdy je rozvod dovolen, představuje podle apoštola Pavla sňatek věřícího s nevěřícím partnerem.¹¹⁹ Tyto křesťanské zásady, týkající se manželství, byly však většinou vzdáleny každodenní realitě.¹²⁰

Pojem láska (*amor, dilectio, caritas*) byl ve středověku převážně používán ve vztahu k Bohu a k bližním. Citová náklonnost následovala až po uzavření manželství, a nebyla tedy vnímána jako předpoklad k svatbě.¹²¹ S tím úzce souvisí i samotný „účel manželství“. Německý historik Hans-Werner Goetz ve své knize *Život ve středověku* popisuje tři hlavní důvody k uzavření manželství. Na prvním místě uvádí rozmnožování, pak připomíná názor některých teologů, podle kterých manželství přispívá k šíření lásky, a na závěr zabraňovalo i smilstvu,¹²² kterým zde označuje všechny mimomanželské sexuální vztahy.¹²³

¹¹⁵ H. GOETZ, *Život ve středověku*, s. 69–71.

¹¹⁶ R. PernoúDOVÁ, *Žena v době katedrál*, s. 138.

¹¹⁷ 1 K VII:4 (Nový zákon).

¹¹⁸ Mt V :31–32, IXX:3 –9 ; Lk XVI:18 a Mk X: 2 –12 (Nový zákon).

¹¹⁹ E. ENNENOVÁ, *Ženy ve středověku*, s. 44.

¹²⁰ R. PernoúDOVÁ, *Žena v době katedrál*, s. 138.

¹²¹ H. GOETZ, *Život ve středověku*, s. 74.

¹²² „Pokud jde o to, co jste psali: Je pro muže lépe, když žije bez ženy. Abyste se však uvarovali smilstva, ať každý má svou ženu a každá svého muže. Muž ať prokazuje ženě, čím je jí povinen, a podobně i žena muži.“

1 K I :2 (Nový zákon).

¹²³ H. GOETZ, *Život ve středověku*, s. 59–60.

3.1 Zasnoubení

Před zasnubami byla podepsána mezi rodiči nevěsty a ženichem závazná smlouva a nastávající partner předal poručníkovi ženy svatební dar, čímž byla snoubenka povinná zachovat věrnost nastávajícímu muži.¹²⁴ V případě, že muž odstoupil od poručnické smlouvy, musel zaplatit pokutu.¹²⁵

I pokud již rodiče souhlasili se zasnoubením, nemohli tento slib daný ženichovi zrušit. V této souvislosti vypráví Řehoř z Tours o proradném Andarchiovi, jenž se z otroka senátora Felixe vypracoval na úředníka krále Sigiberta (561–575). V nepřítomnosti otce rodiny Ursa zašel Andarchius za jeho manželkou a slíbil jí skříňku s více než 16 000 solidy,¹²⁶ jestli mu dá ruku své dcery. Do skříňky ale místo zlatáků schoval svoji přilbu. Žena se nechala oklamat a se sňatkem souhlasila. Následně Andarchius odešel ke králi, od něhož získal královský rozkaz, na jehož základě pak vyžadoval, aby ho místní soudce oženil s dcerou Ursa. Po návratu Ursus odmítl oženit svoji dceru s Andarchiem. Pak tedy tento vychytralý státní úředník našel jiného muže jménem Ursus a nechal ho před oltářem slíbit, že pokud si nevezme za manželku jeho dceru, musí mu zaplatit 16 000 solidů. Svědkové stáli v oltářní místnosti, takže „falešného“ Ursa nerozpoznali. Andarchius o celém slibu učinil písemný záznam. Následně si od krále vymohl listinu, opravňující ho zmocnit se celého Ursova majetku, dokud mu nesplatí dlužných 16 000 solidů, jako náhradu za zrušené zasnuby. Celá záležitost končí tím, že čeleď zapálila Ursův dům, ve kterém opilý Andarchius přebýval. Andarchius v něm uhořel a Ursovi se podplacením krále podařilo získat zbytek svých majetků zpět.¹²⁷

Z této události vyplývá, že i samotná matka mohla rozhodovat o osudu své dcery. Řehoř z Tours vyzdvihuje marnivost Ursovy manželky, k čemuž si vypůjčuje Vergiliova slova: „*K čemu jen nutíš smrtelná srdce, prokletá po zlatě touho?*“¹²⁸ Následně její naivitu komentuje slovy: „*Žena byla tak prostá, že všemu uvěřila a v nepřítomnosti manžela slíbila, že mu dívku zasnoubí.*“¹²⁹ Řehoř tedy z celé situace jednoznačně viní Ursovu

¹²⁴ E. ENNENOVÁ, *Ženy ve středověku*, s. 35.

¹²⁵ PLS uvádí, že pokud muž zrušil poručnickou dohodu, byl povinen zaplatit 62,5 solidů, přičemž žena z této částky nic nedostala. Srov. *The Laws of the Salian Franks*, s. 78–79. Pro srovnání za krádež býka, který dosud nebyl využíván k tažení pluhu, byla uložena pokuta 45 solidů. Srov. *The Laws of the Salian Franks*, s. 68.

¹²⁶ Pro srovnání wergeld za smrt svobodného franského muže činil 200 solidů. Srov. *The Laws of the Salian Franks*, s. 38. Tradiční římský solid vážil 24 siliquae (455 g). Srov. E. JAMES, *Frankové*, s. 191.

¹²⁷ ŘEHOŘ Z TOURS, *O boji králů*, s. 172–173.

¹²⁸ *Tamtéž.*

¹²⁹ *Tamtéž.*

manželku a její touhu po bohatství. Lze usuzovat, že Andarchius začal uskutečňovat svůj plán prostřednictvím ženy, jelikož se domníval, že ji dokáže snadněji přesvědčit o svatbě své dcery než samotného Ursa.

3.2 Typy manželství

Franská církev jako jediný pravý sňatek uznávala poručnický. Sňatkem přecházelo poručnictví (*mundium, mundius*),¹³⁰ které pro ženu představovalo i právní ochranu, z otce na manžela.¹³¹ PLS neurčuje minimální věk manželů, ale určuje věk 12 let jako hranici dospělosti.¹³² Uzavření poručnického manželského svazku se skládalo z několika kroků. Nejdříve muž podal žádost (*petitio*)¹³³ rodičům budoucí manželky.¹³⁴ Pokud rodiče souhlasili, byla ústně nebo písemně uzavřena právně závazná smlouva. Ženich odevzdal otci své nastávající manželky poručnický dar, a tím získal sám poručnictví nad svojí budoucí manželkou.¹³⁵ Následně si nápadník s nastávající ženou vyměnil před svědky snubní prsteny na důkaz oficiálního zasnoubení (*desponsatio*).¹³⁶ Pak následovala samotná svatba (*nuptiae*).¹³⁷

Ve Franské říši docházelo i k únosům žen za účelem sňatku. Únos byl pokládán za trestný čin.¹³⁸ V některých případech mohl proběhnout se svolením ženy, rozhodující nicméně bylo, že s ním nesouhlasili rodiče ženy. Církev se stavěla proti sňatku bez souhlasu rodiny nevěsty do té míry, že odmítla poskytovat skrývajícím se párům azyl v kostele. Na prvním franském koncilu v Orleáns (511)¹³⁹ bylo rozhodnuto, že pokud partneři vyhledají ochranu v kostele, má být nevěsta bez milosti poslána zpět k svému otci.¹⁴⁰ Církevní i světská nařízení¹⁴¹ se snažila zamezovat tomuto jednání a tento

¹³⁰ S. F. WEMPLE, *Women in Frankish Society*, s. 50.

¹³¹ J. BEDNAŘÍKOVÁ, *Frankové a Evropa*, s. 149.

¹³² *The Laws of the Salian Franks* s. 42.

¹³³ S. F. WEMPLE, *Women in Frankish Society*, s. 50–51.

¹³⁴ *Tamtéž*.

¹³⁵ E. ENNENOVÁ, *Ženy ve středověku*, s. 36.

¹³⁶ S. F. WEMPLE, *Women in Frankish Society*, s. 50–51.

¹³⁷ *Tamtéž*.

¹³⁸ Pokud tři muži unesli svobodnou dívku, museli zaplatit jejím příbuzným pokutu ve výši 30 solidů. Srov. *The Laws of the Salian Franks*, s. 78. Pokuta 30 solidů za únos svobodné dívky se nejeví jako velká suma, jestliže za odcizení loveckého psa musel zloděj zaplatit pokutu 45 solidů, ušlý zisk za dobu krádeže a psa vrátit majiteli nebo mu zaplatit cenu psa. Srov. *The Laws of the Salian Franks*, s. 71.

¹³⁹ Na stejném koncilu bylo ale také ustanoveno, že pokud muž unese svobodnou ženu bez jejího souhlasu a uchýlí se s ní do kostela, má být žena osvobozena a její únosce má být uvržen do otroctví, z kterého se ale může vykoupit. Srov. J. BEDNAŘÍKOVÁ, *Frankové a Evropa*, s. 174.

¹⁴⁰ S. F. WEMPLE, *Women in Frankish Society*, s. 50–51.

¹⁴¹ V některých případech se ale kanonické zákony střetávaly se světskou mocí. Únosce měl být exkomunikován z církve, i přestože získal svolení se sňatkem od krále. S. F. WEMPLE, *Women in Frankish Society*, s. 53–54.

typ sňatku byl tedy z právního hlediska znevýhodněn.¹⁴² PLS¹⁴³ uvádí mnoho případů únosů žen i s příslušnými tresty, z čehož je patrné, že byl tento jev ve franské společnosti rozšířený.¹⁴⁴ Král Childebert II. (575–596) vydal dekret, který ukládá za unesení ženy trest smrti.¹⁴⁵

Rodiny se přirozeně snažily zabraňovat v únosech svých dcer, o čemž pojednává rovněž Řehoř z Tours v *Historia Francorum*. Bývalý maršál krále Chilpericha (537–584) Chuppa se pokusil unést dceru bývalého biskupa¹⁴⁶ v Le Mans Badigisila. Chuppův záměr ale překazila manželka biskupa Magnatruda, která se proti únosci se svými sluhy postavila a Chuppa musel s ostudou odtáhnout pryč. Za ochránce cti dcery bývá považován spíše její otec než matka. Franský kronikář v souvislosti s Magnatrudou použil výraz „*pani domu*“,¹⁴⁷ čímž dává patrně najevo její ráznost. Řehoř jí neupírá ani statečnost a jisté vojenské schopnosti: „*Silou jej zahrnala, pobila při tom mnoho druhů...*“¹⁴⁸ Naopak to, že Řehoř z Tours neuvádí, že by do bojů zasahoval i Badigisil, staví bývalého le manského biskupa do pasivní role pozorovatele vojenského střetnutí.

Zpočátku se vyskytoval i další druh sňatku, tzv. manželství z přátelství (*Friedelehe*),¹⁴⁹ které bylo uzavíráno místo poručnického sňatku i souběžně s ním. Pokud si to muž mohl dovolit, měl tedy nejen manželku, ale také i několik přátelských žen (*Friedelfrauen*).¹⁵⁰ Tento sňatek byl uzavřený na základě společné náklonnosti partnerů. „Manželství z přátelství“ nezahrnovalo svatbu ani svatební dar. Sňatek byl naplněn skrze jitrní dar, který nahrazoval věno darované nevěstě.¹⁵¹ Shodně s poručnickým sňatkem bylo „manželství z přátelství“ uzavíráno veřejně. Edith Ennenová uvádí, že stále zůstává nezodpovězenou otázkou, zda byly obě formy manželství někdy plně rovnoprávné.¹⁵² Tím, že „manželství z přátelství“ bylo uskutečňováno bez klasického věna, pouze prostřednictvím jitrního daru (*Morgengabe*),¹⁵³ objevovalo se ve šlechtických vrstvách, kde mělo zabránit vstupu ženy z nižšího stavu a jejich dětí do společenské vrstvy

¹⁴² E. ENNENOVÁ, *Ženy ve středověku*, s. 36.

¹⁴³ *The Laws of the Salian Franks*, s. 78–79.

¹⁴⁴ H. GOETZ, *Život ve středověku*, s. 56.

¹⁴⁵ E. ENNENOVÁ, *Ženy ve středověku*, s. 35.

¹⁴⁶ Rané křesťanství nepřikazovalo církevním hodnostářům celibát. Srov. S. F. WEMPLE, *Women in Frankish Society*, s. 158.

¹⁴⁷ ŘEHOŘ Z TOURS, *O boji králů*, s. 414.

¹⁴⁸ *Tamtéž*.

¹⁴⁹ H. GOETZ, *Život ve středověku*, s. 56.

¹⁵⁰ *Tamtéž*.

¹⁵¹ E. ENNENOVÁ, *Ženy ve středověku*, s. 36.

¹⁵² *Tamtéž*.

¹⁵³ *Tamtéž*.

manžela.¹⁵⁴ Zároveň bylo pro šlechtické kruhy velmi obtížné najít si sobě společensky rovného partnera, jelikož církevní nařízení zakazovala svatbu i vzdálených příbuzných. Existovaly příbuzenské tabulky, které usnadňovaly orientaci v rozvětvené rodině.¹⁵⁵

Americká odbornice na dějiny ženy v raném středověku Suzanne F. Wemple spatřuje v neochotě platit vysoký svatební dar rodině nevěsty možný důvod, proč si merovejští králové často brali ženy z chudých rodin.¹⁵⁶ Církev se proti této formě manželství stavěla odmítavě, jelikož při ní byla narušena možnost uzavřít paralelní poručnický sňatek zásada jednosti manželství.¹⁵⁷ Do jaké míry bylo manželství z přátelství ve franské společnosti rozšířeno, zůstává otázkou. Tento typ manželství se ale vyskytoval spíše okrajově, a to především ve vyšších společenských kruzích. Běžným druhem sňatku zůstával poručnický (*mundium, mundius*),¹⁵⁸ který se nejčastěji vyskytoval i u merovejských králů.¹⁵⁹

3.3 Druhy věna

Při uzavírání manželství docházelo kromě přechodu nevěsty z jednoho rodu do druhého, také k přesunu majetku, který měl takový význam, že na něm záviselo právní uznání sňatku. Systém vzájemného obdarování mezi sňatkem spřízněnými rodinami měl upevnit vazby mezi rody, které i skrze hodnotu vyměněných darů posilovaly své společenské postavení.¹⁶⁰ V římských i germánských kulturních okruzích byla přítomna tradice věna, která jimi byla pojímána zcela odlišně. V římské společnosti přinášela rodina nevěsty do manželství věno (*dos*),¹⁶¹ které mělo muži pomoci s náklady na nově vznikající rodinu. V germánských kmenech to byl ženich nebo jeho rodina, kdo poskytoval do manželství věno.¹⁶² Ale i v římském právu se vyskytuje instituce, ve které muž dával ženě při sňatku určitý majetek, který ji měl zabezpečit v době vdovství nebo při rozvodu zaviněného mužem, tzv. darování mezi manželi (*donatio ante nuptias*)¹⁶³.

¹⁵⁴ E. ENNENOVÁ, *Ženy ve středověku*, s. 36.

¹⁵⁵ H. GOETZ, *Život ve středověku*, s. 61–62.

¹⁵⁶ S. F. WEMPLE, *Women in Frankish Society*, s. 79–80.

¹⁵⁷ E. ENNENOVÁ, *Ženy ve středověku*, s. 48.

¹⁵⁸ S. F. WEMPLE, *Women in Frankish Society*, s. 50.

¹⁵⁹ E. ENNENOVÁ, *Ženy ve středověku*, s. 48.

¹⁶⁰ Christiane KLAPISCH-ZUBEROVÁ, *Ženy a rodina*, in: *Středověký člověk a jeho svět*, ed. J. Le Goff, Praha 2003, s. 245.

¹⁶¹ S. F. WEMPLE, *Women in Frankish Society*, s. 64.

¹⁶² Leah OTIS-COUR, *Rozkoš a láska: dějiny partnerských vztahů ve středověku*, Praha 2002, s. 31.

¹⁶³ Někteří historikové spatřují v římské instituci *donatio ante nuptias* počátek pozdější germánské podoby věna (*dos*). S pronikáním římského práva do germánské společnosti se začala zvyšovat ekonomická nezávislost žen. Podle římských zákonů měla žena stejná dědická práva jako muži, takže její věno se mohlo

Římské právo stále více doporučovalo, aby měl ženichův majetkový vklad do manželství (*donatio ante nuptias*) stejnou hodnotu jako vklad nevěstiny rodiny (*dos*). V 6. století se nicméně rozdíl mezi římskými a germánskými tradicemi stávají méně důležité¹⁶⁴ a dochází k jejich prolínání.¹⁶⁵

Klíčovou úlohu věna dokládá skutečnost, že bylo římskokatolickou církví považováno za odlišující prvek manželství od konkubinátu. Uzavření právoplatného poručnického sňatku bylo podmíněno existencí věna, které mohlo mít různé podoby.¹⁶⁶ Ačkoliv se věno u tzv. manželství z přátelství (*Friedelehe*)¹⁶⁷ neobjevuje, jeho funkci nahradil dar věnovaný po svatební noci nevěstě, jitřní dar (*Morgengabe*).¹⁶⁸ Žena, jež uzavřela poručnický sňatek, mohla jitřní dar obdržet také, přičemž v tomto případě doplňoval její věno (*dos*), které předtím dostala od nastávajícího manžela.¹⁶⁹

Ve Franské říši bylo zvykem, že si nevěsta do domu svého nastávajícího manžela přinášela jako věno (*dos*) nábytek nebo ložní prádlo. Výbava nevěsty měla i symbolickou hodnotu – reprezentovala „štěstí“, které potkalo ženicha. V PLS je nevěstina výbava charakterizována jako *dceřin díl na rodinném majetku*.¹⁷⁰ Zákoník nespécifikoval velikost nevěstina věna vzhledem k majetku jejich rodičů, tudíž lze usuzovat, že záleželo na jejich vůli, jak velkou výbavu dceři poskytnou.¹⁷¹ O bohaté výbavě¹⁷² královské nevěsty se zmiňuje i Řehoř z Tours, když líčí, jak byla dcera krále Chilpericha (561–584) Riguntha (569– po 589) na cestě za svým manželem do vizigótské říše okradena.¹⁷³

rovnat podílu jejího bratra na dědictví po otci. Srov. S. F. WEMPLE, *Women in Frankish Society*, s. 64–65.

¹⁶⁴ L. OTIS-COUR, *Rozkoš a láska*, s. 31.

¹⁶⁵ Mísení zvyků je patrné na výrazu *dos*, který nejprve v římském právu označoval věno, které přinesla do manželství rodina nevěsty, a postupem času se začal používat i pro označení svatebního daru ženě. Později pojem *dos* dokonce označoval také jitřní. Srov. H. GOETZ, *Život ve středověku*, s. 55.

¹⁶⁶ E. ENNENOVÁ, *Ženy ve středověku*, s. 36

¹⁶⁷ *Tamtéž*.

¹⁶⁸ *Tamtéž*.

¹⁶⁹ *Tamtéž*.

¹⁷⁰ *The Laws of the Salian Franks*, s. 42–43.

¹⁷¹ S. F. WEMPLE, *Women in Frankish Society*, s. 67–70.

¹⁷² Řehoř uvádí, že zlata, stříbra a šatstva pro Rigunthu bylo tolik, že to naplnilo padesát vozů. Mnoho lidí darovalo princezně také koně. Srov. ŘEHOŘ Z TOURS, *O boji králů*, s. 279. Kůň byl ve Franské říši velmi ceněné zvíře, čehož je důkazem pokuta 35 solidů za jeho krádež. Pokud někdo ukradl otroka, musel jeho pánovi zaplatit stejnou částku, jako v případě, že by mu ukradl koně. V obou uvedených případech byla vyměřená pokuta ještě vyšší, protože se k ní připočítával ušlý zisk v době krádeže. Srov. *The Laws of the Salian Franks*, s. 74–75.

¹⁷³ ŘEHOŘ Z TOURS, *O boji králů*, s. 278–279.

3.4 Zákazy týkající se manželského soužití

Pro větší porozumění přísným církevním zákazům incestu je na místě nejprve vymezit dva významy, které byly zahrnovány pod pojmem rodina. Nejednalo se pouze o společenství lidí spřízněných příbuzenskými pouty, ale i o společenství domácností, přičemž tyto dva okruhy nebyly striktně odděleny. Rodina v širším pojetí nezahrnovala pouze pokrevně spřízněné osoby, ale i ostatní osoby žijící v domě, jako byla čeleď nebo i pouze dočasně přebývající hosty.¹⁷⁴ Francouzská badatelka Regine Pernoudová v této souvislosti upozorňuje, že izolované rodinné skupiny mohly být náchylné podléhat krvesmilstvu. Církevní předpisy tedy spíše podporovaly otevřenost rodinných společenství, která byla vedena k tomu, aby se vyvarovala incestnímu chování.¹⁷⁵

Již tehdejší společnost odsuzovala incest, který byl považován křesťany za smrtelný hřích, což ovlivnilo i to, že byl tomuto tématu věnován dostatečný prostor na sněmech biskupů (Agde 506, Epaone 517, Clermont 535, Orleáns 538, Paříž kolem 556).¹⁷⁶ Pojem incest měl ale tehdy poněkud rozdílný význam. Nekompromisně zahrnoval i sexuální vztahy mezi sestřenicemi a bratrance a vzdálenými příbuznými.¹⁷⁷ Děti narozené z těchto vztahů si s sebou nesly znamení hanby (*ifámie*), byly vyloučeny z dědictví a byly odsouzeny k věčnému zatracení.¹⁷⁸ Za incest byl považován i sňatek osob, které byly spřízněny duchovními pouty, tedy například pokud se chtěl muž oženit se svojí kmotřenkou. Bylo zakázáno oženit se s vdovou po svém zemřelém bratrovi nebo se sestrou zemřelé ženy.¹⁷⁹

O neúčinných dopadech koncilních nařízení svědčí sňatky merovejských panovníků. Například Guntramn (561–593) se oženil s Theudichildou, vdovou po svém bratrovi Charibertovi (561–593).¹⁸⁰

Zakázáno bylo také manželství dvou bratrů se dvěma sestrami, což mělo bránit aliancím mezi rody.¹⁸¹ Zde se opět nabízí příklad z *Historia Francorum* o svévoli králů. Král Sigibert I. (561–575) se oženil s vizigótskou princeznou Brunichildou (543–613).

¹⁷⁴ H. GOETZ, *Život ve středověku*, s. 45.

¹⁷⁵ Régine PERNOUDOVÁ, *Žena v době katedrál*, Praha 2002 s. 141.

¹⁷⁶ *Tamtéž*, s. 140.

¹⁷⁷ *Tamtéž*.

¹⁷⁸ S. F. WEMPLE, *Women in Frankish Society*, s. 55.

¹⁷⁹ R. PERNOUDOVÁ, *Žena v době katedrál*, s. 140.

¹⁸⁰ ŘEHOŘ Z TOURS, *O boji králů*, s. 154.

¹⁸¹ R. PERNOUDOVÁ, *Žena v době katedrál*, s. 140.

Tento královský sňatek „inspiroval“ i jeho bratra, krále Chilpericha, který se posléze oženil se sestrou Brunichildy, Galsvinthou (540–567).¹⁸²

Zákaz incestu i „dvojitých manželství“ bratrů a sester nebyl merovejskými králi vždy dodržován a vedl k tomu, že se nevytvořila uzavřená vrstva privilegované rodové aristokracie a společnost dovolovala ženám nižšího původu „výhodným sňatkem“ zvýšit svoji společenskou prestiž.¹⁸³

3.5 Mimomanželské soužití

Od žen byla vyžadována cudnost a bezpodmínečná věrnost, což ale neplatilo pro jejich manželské protějšky. Dvě různá měřítká, podle kterých společnost nahlížela na chování mužů a žen, označuje americká historička Suzanne F. Wemple jako *dvoji standardy v manželství*.¹⁸⁴ Poukazuje na to, že u mužů byla určitá etická pochybení tolerována, což ostře kontrastuje s postojem společnosti k ženám, od nichž byla požadována bezpodmínečná mravnost. Instituce konkubinátu a forma polygamního soužití, které se objevovaly v germánském i římském světě, následně umožňovaly chovat se merovejským mužům promiskuitně, což bylo ještě umocněno jejich společenskou dominancí.¹⁸⁵

Polygamii lze charakterizovat jako příbuzenské pravidlo, které dovoluje, aby v manželství byly více než dvě osoby.¹⁸⁶ Muž mohl žít s více ženami, i pokud uzavřel tzv. manželství z přátelství (*Friedelehe*).¹⁸⁷ Tato forma společného soužití se vyznačovala tím, že muž mohl současně setrávat i v poručnickém manželství.¹⁸⁸ Žena, která uzavřela „manželství z přátelství“, měla méně práv než ta v poručnickém manželství.¹⁸⁹ Na rozdíl od polygamie nebylo „manželství z přátelství“ naplněno svatbou a věnem, ale jitrním darem (*Morgengabe*).¹⁹⁰ Odlišností „manželství z přátelství“ a polygamie také je, že v polygamii si byly všechny ženy navzájem rovný.

¹⁸² ŘEHOŘ Z TOURS, *O boji králů*, s. 155.

¹⁸³ S. F. WEMPLE, *Women in Frankish Society*, s. 55–56.

¹⁸⁴ *Tamtéž*, s. 51.

¹⁸⁵ *Tamtéž*, s. 56–57.

¹⁸⁶ Z. JUSTOŇ, *Tradiční předmět výzkumu*, s. 125.

¹⁸⁷ E. ENNENOVÁ, *Ženy ve středověku*, s. 48.

¹⁸⁸ H. GOETZ, *Život ve středověku*, s. 57.

¹⁸⁹ Žena z nižšího stavu a jejich děti nezískávaly společenské postavení rodiny jejího muže. Srov. E. ENNENOVÁ, *Ženy ve středověku*, s. 48.

¹⁹⁰ *Tamtéž*, s. 56–57.

Konkubinát je možné definovat jako pohlavní vztah dvou osob odlišného pohlaví, mezi kterými nebyl uzavřen sňatek.¹⁹¹ Německý historik Eugen Ewig upozorňuje, že hranice mezi tzv. manželstvím z přátelství (*Friedelehe*)¹⁹² a konkubinátem byly u merovejských vládců často nezřetelné.¹⁹³ Na rozdíl od konkubín, které byly vnímány pouze jako souložnice, však měly ženy v manželství z přátelství svá práva a nárok na jitrní dar.¹⁹⁴

PLS existenci polygamie, „manželství z přátelství“ a konkubinátu neuvádí. V římském právu byla polygamie zakázaná. Konkubinát nebyl alespoň zpočátku (6. století) v germánském právu zohledněn, jelikož germánské zákony zakazovaly sňatky mimo vlastní stav.¹⁹⁵ Polygamie, „manželství z přátelství“ a konkubinát narušovaly tradiční křesťanskou představu o manželském soužití,¹⁹⁶ a proto byly tyto způsoby vztahů církví již v 6. století odsouzeny.¹⁹⁷

Jedním z králů, kteří prokazatelně praktikoval polygamii, byl i Chlothachar I. (511–558). Německý badatel Eugen Ewig se při zkoumání dat jednotlivých sňatků Chlothachara vzhledem k jejich časové blízkosti kloní spíše k polygamii než k sériové¹⁹⁸ monogamii.¹⁹⁹ Tomu oponuje názor Edith Ennenové, jež tvrdí, že přestože měli merovejští panovníci velmi mnoho žen, nikdy nežili ve více poručnických manželstvích současně.²⁰⁰ V době Chlothachara I. byli ale již všichni merovejští králové křesťanského vyznání,²⁰¹ z čehož vyplývá, že Chlothacharova polygamie se musela nutně střetávat s církevními nařízeními.

Řehoř z Tours, stejně jako ostatní duchovní, pocíťoval odpor k mnohoženství, což se projevilo i v *Historia Francorum*. Se zřetelným nesouhlasem uvádí, že král

¹⁹¹ Václav SOUKUP, *Tradiční předmět výzkumu*, in: Sociální a kulturní antropologie, ed. A. Vodáková, Praha 2000, s. 128.

¹⁹² E. ENNENOVÁ, *Ženy ve středověku*, s. 48.

¹⁹³ Eugen EWIG, *Studien zur merowingischen Dynastie*, Frühmittelalterliche Studien 8 1974, s. 15–59.

¹⁹⁴ S. F. WEMPLE, *Women in Frankish Society*, s. 66.

¹⁹⁵ H. GOETZ, *Život ve středověku*, s. 57.

¹⁹⁶ Ve svých počátcích ale neměla církev jednotný názor na otázku konkubinátu. Svatý Augustin (354–430) zavrhoval i neženaté muže, kteří žili s konkubínou, což byla forma soužití, kterou soudobé římské právo dovolovalo. Srov. L. OTIS-COUR, *Rozkoš a láska*, s. 60.

¹⁹⁷ H. GOETZ, *Život ve středověku*, s. 57.

¹⁹⁸ Sériová monogamie představuje postupný vstup do několika manželských nebo partnerských vztahů, nikoli setrvávání v nich paralelně. Srov. Z. JUSTOŇ, *Tradiční předmět výzkumu*, s. 125.

¹⁹⁹ E. EWIG, *Studien zur merowingischen Dynastie*, s. 52–58.

²⁰⁰ E. ENNENOVÁ, *Ženy ve středověku*, s. 50.

²⁰¹ Chlodovech (481–511) konvertoval ke katolickému křesťanství v roce 496. Srov. E. JAMES, *Frankové*, s. 121.

Chlothachar měl sedm synů s „*různými ženami*“.²⁰² Franský kronikář hodnotí toto chování jako nezodpovědné a spatřuje v něm příčinu pozdějších občanských válek mezi Chlothacharovými syny, kteří měli různé matky.²⁰³ Chlothachar měl slabost pro ženy, které si vybíral i z okruhu svých otrokyň, které sloužily u dvora. Královny přízně se dostalo i Ingundě, která ve svých slovech naznačuje královu absolutní moc nad svými poddanými: „*Můj pán učinil se svou služkou, jak se mu zlíbilo, a přijal mne do svého lože.*“²⁰⁴ Ingunda si jistě uvědomovala svůj vzestup na společenském žebříčku, ale její ubohý původ jí stále mohlo připomínat postavení její sestry Aregundy, která byla i nadále královou služkou. Požádala tedy Chlothachara, aby její sestře našel bohatého muže. Za touto prosbou se kromě sobeckých zájmů mohla přirozeně skrývat i touha zlepšit postavení své sestry.

Merovejský král za nejlepšího ženicha pro Aregundu považoval sebe, což okomentoval sebejistými slovy: „*Nenašel jsem nikoho lepšího než sebe sama.*“²⁰⁵ Rovněž nespátkoval jediný důvod, proč by Ingunda mohla být s jeho rozhodnutím nespokojená. Když Chlothachar své manželce Ingundě oznámil, že se oženil s její sestrou, odpověděla mu odevzdaně: „*Ať učiní můj pán, co se jeho očím zdá dobré. Jen ať tvá služka žije v milosti krále.*“²⁰⁶ Z odpovědi je zřejmé, že Ingunda poslušně přijala jeho rozhodnutí. Patrně si již uvědomila, jak je pozice královny manželky nejistá. Je také pravděpodobné, že k němu pociťovala určitou vděčnost, která jí bránila v nějakém projevu nesouhlasu. O dalších Ingundiných osudech už tourský biskup taktně mlčí. Přesto Řehoř přiznává, že merovejský král Ingundu „*miloval upřímnou láskou*“,²⁰⁷ byl podle kronikářových slov Chlothachar také „*nesmírně chlípný*“,²⁰⁸ a tak neodolal pokušení.²⁰⁹

V případech, kdy se Merovejci ženili s příslušnicemi dalších královských rodů, byl uplatňován typ poručnického sňatku.²¹⁰ Obě uvedené Chlothacharovy manželky ale pocházely ze společensky nižší vrstvy než on, tudíž oba sňatky lze považovat za nesourodé. Je pravděpodobné, že se v obou případech jednalo o tzv. manželství z přátelství (*Friedelehe*), ve kterém si partneři nebyli ani po svatbě společensky rovni.²¹¹ Přestože se

²⁰² Řehoř z Tours v *Historia Francorum* nespécifikuje, jestli se jednalo o manželky nebo konkubíny. Srov. ŘEHOŘ Z TOURS, *O boji králů*, s. 134.

²⁰³ E. T. DAILEY, *Queens, Consorts, Concubines*, s. 88.

²⁰⁴ ŘEHOŘ Z TOURS, *O boji králů*, s. 135.

²⁰⁵ *Tamtéž.*

²⁰⁶ *Tamtéž.*

²⁰⁷ *Tamtéž.*

²⁰⁸ *Tamtéž.*

²⁰⁹ *Tamtéž.*

²¹⁰ E. ENNENOVÁ, *Ženy ve středověku*, s. 50.

²¹¹ *Tamtéž*, s. 36.

tento typ sňatku uplatňoval především kvůli tomu, aby zabránil vstupu ženy z nižšího stavu a jejich potomků do rodiny jejího muže, královská merovejská dynastie se tomu vymykala a většina jejích příslušníků měla mezi svými předky otroky. Frankové věřili v mimořádnou sílu královské krve, která při smísení s neurozenou krví vždy převáží. Tato skutečnost umožňovala merovejským panovníkům svatby s otrokyněmi, a zároveň vládnout ve Franské říši. Sňatky partnerů z odlišných společenských vrstev byly totiž zakázány a dětem narozeným v těchto manželstvích mělo být odepřeno právo na dědictví, což se vztahovalo na všechny příslušníky Franské říše s výjimkou královského rodu Merovejců.²¹²

Barvitý popis Chlothacharovy „manželské politiky“ vyvolává dojem, že Řehoř pociťoval rozhořčení a mravní znechucení nad celou záležitostí. V následujících letech musel být franský biskup ještě více rozzlobený, když si uvědomil, že dva hlavní rivalové v občanské válce, „poloviční bratři“ – Guntramn (561–593), jenž byl synem Ingundy, a Chilperich (561–584), jehož matka byla Aregunda, spolu soupeřili již od dětství a vzájemně na sebe žárili. Příčinou špatných sourozeneckých vztahů byly Chlothacharovy rodinné poměry, které byly způsobeny jeho slabostí pro ženy.²¹³ Řehoř panovníkovo chování hodnotil jako morální selhání a podlehnutí zhoubnému sexuálnímu chtíči.²¹⁴ Jako přirozený trest za toto neřestné chování pak franský kronikář pokládal to, že byl Chlothachar svědkem smrti svých třech synů.²¹⁵

Chlothacharovo nezodpovědné manželské počínání, které mělo následný neblahý dopad na merovejské království, dokládá i situace kolem Gundobalda (2. pol. 6. století), „*který o sobě prohlašoval, že je synem krále Chlothachara*“.²¹⁶ Ačkoliv Chlothachar důrazně odmítal své otcovství, nárokoval si ambiciózní Gundobald část Franské říše. Shromáždil vojsko a podařilo se mu získat na svou stranu mocné spojence z řad vévodů. Nakonec byl ale Gundobald poražen králem Guntramnem, zrazen svými bývalými spolubojovníky a ubit k smrti rozbouřeným davem.²¹⁷ I v případě, že by Chlothachar přiznal své otcovství, byl by Gundobald jako nemanželský syn vyloučen z nástupnictví.²¹⁸

²¹² H. GOETZ, *Život ve středověku*, s. 57.

²¹³ E. T. DAILEY, *Queens, Consorts, Concubines* s. 88.

²¹⁴ *Tamtéž*.

²¹⁵ ŘEHOŘ Z TOURS, *O boji králů*, s. 135.

²¹⁶ *Tamtéž*, s. 257.

²¹⁷ *Tamtéž*, s. 305–315.

²¹⁸ Toto tvrzení upřesňuje francouzská historička Leah Otis-Cour. Poukazuje na to, že až v pozdně karolinské době (2. polovina 9. století) se církvi plně podařilo prosadit, že nelegitimní potomci nemohou usilovat o královský trůn. Srov. L. OTIS-COUR, *Rozkoš a láska*, s. 63.

Přesto ale nemanželské děti králů nezůstávaly bez prostředků a jejich urození otcové jim často svěřili vysoký světský nebo církevní úřad.²¹⁹

Chlothacharovo chování k manželkám si vzali za příklad nejméně dva z jeho synů, Charibert I. (561–567) a Chilperich (561–584), kteří prokazatelně žili také v polygamiích manželstvích. Ale ne ve všech tehdejších křesťanských královstvích byla polygamie tolerována. Příkladem může být vizigótská říše, v níž bylo vyznáváno ariánství.²²⁰ Když se chtěl král Chilperich oženit s vizigótskou princeznou Galsvinthou, musel nejprve zapudit všechny předchozí manželky. Galsvintha si také na svém manželovi vymohla přísahu, že ji nikdo nesmí sesadit z pozice královny. Řehoř v souvislosti s princezninou bohatou výbavou ironicky píše: „*A protože s sebou přinesla velké bohatství, zahrnul ji král velkou láskou.*“²²¹ Ani „koupená láska“ však Galsvinthě štěstí nepřinesla, přestože královna kvůli svému manželovi opustila ariánství a přijala katolictví.

Nová merovejská královna začala žárlit na Chilperichovu předchozí manželku Fredegundu. Požádala o návrat do vizigótského království se slibem, že Chilperichovi ponechá všechny své poklady. Ten ji mírnými slovy uklidnil a pak ji nechal zardousit sluhou. Řehoř pak líčí zázrak, který se udál nad Galsvithiným hrobem. Po několika málo dnech se pak Chilperich opět oženil s předchozí ženou Fredegundou. Řehoř z Tours vypravuje, že bratři Chilperichovi mu podlé chování vůči Galsvinthě vyčítali a vyhnali ho z království.²²² Důvodem, proč se ostatní králové ohradili proti nemorálnímu chování Chilpericha vůči své manželce, byl pravděpodobně spíše její královský původ²²³ než opravdové pohoršení nad její smrtí.

Tourský biskup byl podobně jako ostatní biskupové proti polygamii a promiskuitnímu chování mužů relativně bezmocný. Světské zákony těmto tématům nevěnovaly pozornost, a tak musely být i útrpně tolerovány církví.²²⁴ V polygamii mohl

²¹⁹ H. GOETZ, *Život ve středověku*, s. 57.

²²⁰ Ariánství je teologický směr, podle jehož výkladu je Ježíš Kristus a Duch svatý podřízen Bohu Otci. Považuje Ježíše Krista za stvořenou bytost a popírá jeho božství, proto bylo na níkajském koncilu v roce 325 prohlášeno za herezi. Vizigóti se vzdali ariánství v roce 587 a o dva roky později bylo katolictví prohlášeno za státní náboženství. Srov. M. TODD, *Germáni*, s. 150.

²²¹ ŘEHOŘ Z TOURS, *O boji králů*, s. 155.

²²² *Tamtéž*, 135.

²²³ Galsvintha byla dcerou vizigótského krále Athanagilda (517–567) a sestrou královny Brunichildy, manželky Sigiberta I. Srov. ŘEHOŘ Z TOURS, *O boji králů*, s. 135.

²²⁴ S. F. WEMPLE, *Women in Frankish Society*, s. 60–61.

Řehoř z Tours spatřovat pozůstatky pohanství. Milostné vztahy Merevejců musel kronikář zřejmě posuzovat o to příkřeji, čím více kontrastovaly se zákony v Bibli.²²⁵

3.6 Rozvod a násilí v domácnostech

Pro muže bylo poměrně snadné požádat o rozvod. Dokonce v případě, že přistihl svoji manželku se svým milencem, mohl oba beztrestně zabít. Žena iniciovat rozvod nemohla. Se svým mužem musela setrvat i přesto, že ji mohl týrat nebo zanedbávat.²²⁶ Řehoř z Tours ve své kronice popisuje případ násilí na ženě, které má na svědomí despotický biskup²²⁷ Eulalius. Jeho manželka Tetradiá již neustálé ponižování a bití²²⁸ nesnesla a utekla se zbytkem svého majetku, který biskup ještě nestačil použít na splacení svých dluhů, k vévodovi Desideriovi. Po smrti vévody ale Eulalius svoji manželku žaloval a požadoval od ní navrátit majetek, který si s sebou vzala při svém útěku. Soud se postavil jednoznačně na stranu biskupa a uložil Tetradii, aby svému tyranskému manželovi zaplatila čtyřnásobek hodnoty věcí, které si s sebou odnesla při svém útěku. Dále byly její děti počaté s Desideriem prohlášeny za nemanželské. Až vše splatila Eulaliovi, odešla do Clermontu, kde zdědila po otci majetky.²²⁹

Soud, na němž zasedali biskupové i velmoži, úplně přehlížel Eulaliovo sadistické chování vůči Tetradii a i to, že měl na svědomí více vražd, a byl dokonce podezřelý z toho, že zardousil vlastní matku. Zlobu, kterou Eulalius pociťoval vůči své matce, komentuje Řehoř slovy: „*A protože jej matka nejednou přísně pokárala, stalo se, že nenáviděl tu, kterou měl milovat.*“²³⁰ Toto kruté chování k vlastní matce muselo Řehoře znechucovat i tím, že Eulalius měl jako biskup ztělesňovat mravní vzor pro ostatní a on místo toho porušoval Desatero božích přikázání.²³¹ Franský kronikář měl sám velmi láskyplný vztah

²²⁵ „Slyšeli jste, že bylo řečeno: ‚Nezcizoložíš.‘ Já však vám pravím, že každý, kdo hledí na ženu chtivě, již s ní zcizoložil ve svém srdci.“ Mt V :27,28 (Nový zákon).

²²⁶ S. F. WEMPLE, *Women in Frankish Society*, s. 62–63.

²²⁷ Rané křesťanství nepřikazovalo církevním hodnostářům celibát. Srov. S. F. WEMPLE, *Women in Frankish Society*, s. 158.

²²⁸ Pokud žena na následky bití zemřela, museli příbuzní viníka zaplatit příbuzným oběti wergeld 600 solidů. (PLS – zákony z 6. století). Wergeld 600 solidů byl vyměřen i pro smrt ženy v plodném věku. Srov. *The Laws of the Salian Franks*, s. 69.

²²⁹ ŘEHOŘ Z TOURS, *O boji králů*, s. 369.

²³⁰ *Tamtéž*, s. 415.

²³¹ „Cti svého otce a svou matku, abys byl dlouho živ na zemi, kterou ti dává Hospodin, tvůj Bůh.“ Ex XX:2 –17 (Starý zákon).

se svojí matkou a velmi si jí vážil.²³² Uvědomoval si, jak je důležité ctít vlastní matku, a i proto ho Eulaliovo počínání muselo pohoršovat.

Existovaly ale i výjimky, kdy žena opustila svého manžela. Americká vědkyně Suzanne F. Wemple poukazuje na to, že aby se žena k tak smělému činu odhodlala, musela mít za sebou mocného ochránce.²³³ Zcela ojedinělým případem je pak rozhodnutí Chlodovechovy matky Basiny (438–477), která odešla od svého manžela, durynského krále Bisina (460–560/510), a utekla za Childerichem (457–481), otcem Chlodovecha (481–511). Ambiciózní Basina si dobře uvědomovala slábnoucí moc durynského krále,²³⁴ a proto se rozhodla vdát se za vlivnějšího Childericha. Svou ctižádost nijak neskrývala, což je patrné z výroku, který je jí připisován: „*Chci mít nejmocnějšího muže světa, i kdybych za ním měla překonat oceán.*“²³⁵ Při svých mocenských ambicích nebrala Basina ohled na Childerichovu špatnou pověst, o které se zmiňuje i Řehoř z Tours: „*Childerich, který tehdy kraloval národu Franků, oddával se však nezřízeně prostopášnosti, a nakonec prznil i dcery franské.*“²³⁶ Takto suverénní chování ženy v 5. století je zcela výjimečné, tudíž si zasloužilo pozornost mnohých historiků.²³⁷

V roce 506 bylo na koncilu v Agde pod vedením Ceasaria z Arles rozhodnuto, že muži mohou zapudit svoji ženu pouze tehdy, pokud předtím předloží svá obvinění týkající se své manželky církevnímu soudu.²³⁸ Vedle tohoto usnesení se církevní koncily zabývaly rozvody pouze okrajově, což kontrastuje s opakovaným projednáváním záležitostí, které se týkaly incestu.²³⁹ Rozluce manželství se věnuje pouze jediný kanonický text vydaný v roce 533 v Orleáns.²⁴⁰ Na tomto sněmu je také zakázáno uvádět jako důvod k rozvodu nemoc.²⁴¹

3.7 Královské sňatky

Franský kronikář byl k merovejským královnám velmi kritický, což je patrné i z negativně zabarveného slovníku, se kterým se vyjadřuje o jednotlivých manželkách.

²³² M. HEINZELMANN, *Gregory of Tours*, s. 8.

²³³ S. F. WEMPLE, *Women in Frankish Society*, s. 62–63.

²³⁴ V roce 531 byla říše dobytá Franky a zanikla. Srov. M. TODD, *Germáni*, s. 142.

²³⁵ ŘEHOŘ Z TOURS, *O boji králů*, s. 78.

²³⁶ *Tamtéž*, s. 79.

²³⁷ M. TODD, *Germáni*, s. 142.

²³⁸ S. F. WEMPLE, *Women in Frankish Society*, s. 63–64.

²³⁹ R. PernoúDOVÁ, *Žena v době katedrál*, s. 139.

²⁴⁰ *Tamtéž*.

²⁴¹ S. F. WEMPLE, *Women in Frankish Society*, s. 63–64.

Pouze u dvou králů je zcela spokojen s jejich výběrem partnerek, a to u krále Chlodovecha, který si zvolil Chrodichildu (475–545). Další jeho oblíbenkyní byla královna Brunichilda (517–567), žena krále Sigiberta.²⁴²

Královna Chrodichilda si Řehořovy sympatie získala jednoznačně tím, že jí kronikář připisoval velký podíl na konverzi jejího manžela Chlodovecha ke křesťanství v roce 496. Britský historik E. T. Dailey k tomu dodává, že Řehoř vliv Chrodichildy na křest Chlodovecha přeceňoval a ubíral tak zásluhy dalším věřícím v okolí krále, jako byl remešský biskup sv. Remig.²⁴³ Další příčina kronikářova obdivu ke Chrodichildě byl její vznešený původ, neboť byla dcerou burgundského krále Chilpericha II. (450–493). Ostatně Řehoř urozené předky oceňoval i u královny Brunichildy, což vyjádřil ve větě: „*Když král Sigibert viděl, jak jeho bratři si berou ženy sobě nehodné, a jak se dokonce snižují k tomu, že žijí v manželství s otrokyněmi, vyslal do Hispánie poselstvo s mnoha dary a žádal o Brunichildu, dceru krále Athanagilda.*“²⁴⁴ Z celého souvětí vyzařuje kronikářovo opovržení k panovníkům, kteří se oženili s neurozenou ženou nebo dokonce s otrokyní. Následně připisuje manželce Sigiberta „aristokratické vlastnosti“: „*Neboť to byla dívka jemného vzdělání, krásného obličeje, důstojného a milého chování, moudrého ducha a v hovoru příjemná.*“²⁴⁵ Zůstává otázkou, do jaké míry je tato charakteristika pravdivá a do jaké míry si ji Řehoř „poupravil,“ aby lépe zapadala do jeho představy vhodné manželky dědice merovejského trůnu.

V souvislosti se Sigibertem I. neuvádí franský kronikář žádné jiné manželky ani konkubíny. Vyvolává tím dojem, že Sigibert žádné jiné milenky nepotřeboval. Díky správnému výběru sobě společensky rovné ženy zůstal Brunichildě po celý život věrný. Podle britského odborníka E. T. Daileya zašel Řehoř tak daleko, že podle kronikářova názoru syn Sigiberta Childebert II. (575–596) byl v životě úspěšný právě kvůli jeho královským genům od obou rodičů. Řehoř zdůrazňuje, že Sigibert se pro sňatek s Brunichildou rozhodl moudře, a nenechal se ovládnout chtíčem.²⁴⁶

²⁴² E. T. DAILEY, *Queens, Consorts, Concubines*, s. 80.

²⁴³ *Tamtéž*, s. 84.

²⁴⁴ ŘEHOŘ Z TOURS, *O boji králů*, s. 155.

²⁴⁵ *Tamtéž*.

²⁴⁶ E. T. DAILEY, *Queens, Consorts, Concubines*, s. 95.

Rovněž další králové se oženili s urozenými princeznami,²⁴⁷ ale selhali, protože nedokázali svým manželkám zůstat věrni.²⁴⁸ Pak byli ovšem i ti králové, s jejichž volbou ženy Řehoř zásadně nesouhlasil a odsuzoval nízký původ královen, jak to koneckonců činili i jejich potomci s králi: „*Riguntha, dcera Chilperichova, zahrnovala často svou matku²⁴⁹ urážkami a říkala, že ona je paní a její rodička že patří mezi otroky.*“²⁵⁰ Řehoř z Tours spatřoval za nízkým původem královen jejich ctižádostivost, touhu po společenské prestiži a bohatství, která je vedla až do lože panovníka.

Ani řeholní slib nepůsobil merovejským králům překážku, jak dokládá sňatek krále Chariberta I. (561–567) s Marcovefou. Tento merovejský král posléze dokonce zahořel láskou i k její sestře Merofledě. Franský kronikář k tomu poznamenává: „*Obě spoutaly krále velkou láskou.*“²⁵¹ Tím dává najevo, že král zcela podlehl nekontrolovatelným milostným vášním a jeho manželky ho měly zcela ve své moci, což považoval franský kronikář vzhledem k postavení krále za více než nezodpovědné. Charibert byl za sňatek se sestrami, který byl v tehdejší době považován za incest, exkomunikován z církve. Se zadostiučiněním sledoval Řehoř, že žádná z Charibertových čtyřech manželek mu nedala přeživšího mužského dědice. Jako boží soud pak kronikář vnímal, že krátce po smrti Marcovefy zemřel i král Charibert.²⁵²

Kromě Childeberta II. byli všichni merovejští králové potomky otrokyň, přičemž *Codex Theodosianus* (438) určoval, že pokud je matka otrokyně a otec svobodný, přebírají jejich děti status po matce, tudíž jsou také otroci. Toto ustanovení ale neplatilo pro merovejské panovníky, neboť všechny jejich děti byly považovány za svobodné.²⁵³

Řehoř oceňoval urozený původ pravděpodobně i proto, že sám pocházel z vážené galorománské rodiny. Sexuální potěšení a chtíč pokládal za hřích, který odvádí od oddanosti Bohu. Britský odborník E. T. Dailey si naopak všímá toho, že merovejští

²⁴⁷ Chlothachar I. (511–558) se oženil s durynskou princeznou Radegundou (kolem 520–587). Charibert I. (561–567) pojal za ženu Ingoberg (kolem 520–589). Srov. E. T. DAILEY, *Queens, Consorts, Concubines*, s. 95.

²⁴⁸ *Tamtéž*.

²⁴⁹ Matka Rigunthy byla Fredegunda. Srov. ŘEHOŘ Z TOURS, *O boji králů*, s. 390.

²⁵⁰ *Tamtéž*, s. 390.

²⁵¹ Matka Rigunthy byla Fredegunda. Srov. ŘEHOŘ Z TOURS, *O boji králů*, s. 153.

²⁵² E. T. DAILEY, *Queens, Consorts, Concubines*, s. 95.

²⁵³ *Tamtéž*, s. 98.

králové si byli natolik jistí svojí mezinárodní pozicí, že nemuseli upevňovat své postavení sňatkovou politikou. Sňatek s otrokyní podle něho byl tedy spíše akt jejich moci.²⁵⁴

²⁵⁴ E. T. DAILEY, *Queens, Consorts, Concubines*, s. 99–100.

4. Vdovství

Smrt manžela mohla znamenat ztrátu dosavadního sociálního statusu, což si zajisté žena uvědomovala tím více, čím výše ve společenském žebříčku se nacházela. Tudiž není výjimkou, že se královské vdovy politicky angažovaly, hledaly mocné spojence a uzavíraly další sňatky. V *Historia Francorum* jsou shodou okolností obě královny, jimiž se Řehoř z Tours nejvíce zabývá, Brunhilda (550–613) a Fredegunda (545–597), zobrazeny i jako aktivně se politicky angažující vdovy. Na osudy těchto dvou královen jsou zaměřeny jiné části podkapitol. Zde budou popsány dva protikladné přístupy Řehoře z Tours k vdovám.

PLS mezi dědice nezahrnuje vdovu po zemřelém muži.²⁵⁵ Z toho je možné usuzovat, že bylo ve společnosti všeobecně předpokládáno, že se vdova zaslíbí službě Bohu nebo se znovu provdá.

Dokladem, že Frankové věnovali sňatkům pozůstalých žen značnou pozornost, je i zevrubný popis pokynů při novém uzavření manželství vdov (*de reipus*).²⁵⁶ Snoubenec musel zaplatit tzv. zásnubní poplatek 3 solidy synovci zesnulého manžela své nastávající.²⁵⁷ I vdově byl uložen „zásnubní poplatek“, který činil taktéž 3 solidy,²⁵⁸ tentokrát měl ale být vyplacen rodičům zemřelého, a pokud již nebyli naživu, přecházelo právo obdržet solidy na bratra zesnulého.²⁵⁹ Poručnictví (*mundium, mundis*)²⁶⁰ nad ženou, které při sňatku získal od jejího otce její manžel, bylo po jeho smrti převedeno na jeho příbuzné. Zaplacením „zásnubního poplatku“ ztrácela rodina mrtvého muže nad vdovou poručnictví.²⁶¹

Vdova si mohla nárokovat majetek spíše po mrtvém synovi než po mrtvém manželovi. Tento případ se odehrál po smrti biskupa z Bordeaux, kdy se rozhořel spor mezi jeho matkou, zakladatelkou kláštera sv. Martina, Ingotrudou a jeho sestrou Berthegundou. Matka tvrdila, že si může majetek nárokovat z pozice jejího manžela. Berthegunda naopak prosazovala své právo z pozice sestry a v její prospěch hovořila i darovací listina od jejího mrtvého bratra. Ingotruda požadavky své dcery neuznala,

²⁵⁵ *The Laws of the Salian Franks*, s. 44–45.

²⁵⁶ *Tamtéž*, s. 108–109.

²⁵⁷ *Tamtéž*.

²⁵⁸ Částka 3 solidy byla vyměřována i jako pokuta za krádež roční nebo dvouleté ovce a zloděj musel navíc zaplatit ušlý zisk z chovu za dobu odcizení. Srov. *The Laws of the Salian Franks*, s. 169.

²⁵⁹ *Tamtéž*, 108–109.

²⁶⁰ S. F. WEMPLE, *Women in Frankish Society*, s. 50.

²⁶¹ *The Laws of the Salian Franks*, s. 145.

místo toho nechala vykrást její dům a odcizila jí onu darovací listinu. Pak byla ale zakladatelka kláštera přinucena část ukradených věcí vrátit dceři. To si ale Ingotruda nenechala líbit a uraženě šla za králem Childebertem, aby rozsoudil spor. Ten rozhodl, že čtvrtina majetku připadne její dceři a tři čtvrtiny si ponechá ona. Svůj majetek měla Ingotruda spravovat společně se syny biskupa z Bourdeuax. Berthegunda se nechtěla rozkazu krále podřídit, tudíž nebyla rodinná pře vyřešena a pokračovala dále.²⁶²

4.1 Zobrazení vdov v kronice

Britský historik E. T. Dailey poukazuje na poněkud „zaujatý“ přístup Řehoře z Tours k vdovskému stavu. Franský kronikář v něm spatřoval příležitost plně se oddat boží víře a odpoutat se od pozemských starostí. Podle výše uvedeného historika se jednalo o *morální test* žen, který plně rozkrýval jejich skutečný charakter.²⁶³ Biskup Řehoř z Tours vdovy vždy poměřoval se svým ideálem a podle něj jim přisuzoval i jisté vlastnosti. Pozůstalé ženy si tedy s nadsázkou rozdělil do dvou antagonistických kategorií a události s nimi spojené líčil tak, aby zapadaly do jedné či druhé skupiny.²⁶⁴

4.2 Špatná volba vdov

Řehořův obraz příkladného chování žen po smrti manžela nespĺňovaly ty, které byly politicky aktivní a nesmířily se s tichým dožitím v ústraní. Jedinou výjimkou v tomto jeho pojetí představují Brunhilda (543–613), jež si Řehořovy sympatie získala tím, že se v mocenském boji stavěla na stranu církve,²⁶⁵ a Chrodichilda (kolem 474–544), na jejímž příběhu ukazuje, že se jí zasahování do vládnoucích záležitostí nevyplatilo, ale vše pak „dostatečně napravila“ kajícím chováním, rozdáváním almužen a podporováním kostelů a klášterů.²⁶⁶

Jeho náklonnost si naopak nezískala jedna z manželek krále Chariberta I. (561–567) Theudichilda (6. století). Ta se po smrti svého manžela provdala za jeho bratra, krále Gunthramna I. (561–567), přičemž podnět ke sňatku dala podle Řehořových slov sama vdova. Tímto činem si vysloužila Řehořovo pohrdání, což jasně dokládá věta: „*Sama se mu nabídla za manželku.*“²⁶⁷ Gunthramn se sňatkem souhlasil. Ve své odpovědi už také

²⁶² ŘEHOŘ Z TOURS, *O boji králů*, s. 389–390.

²⁶³ E. T. DAILEY, *Queens, Consorts, Concubines*, s. 16.

²⁶⁴ *Tamtéž*, s. 16.

²⁶⁵ *Tamtéž*.

²⁶⁶ *Tamtéž*, s. 39.

²⁶⁷ ŘEHOŘ Z TOURS, *O boji králů*, s. 154.

neskrýval nadšení z Theudichildina bohatství: „*Jen ať se královna neostýchá a přijde ke mně se svými poklady!*“²⁶⁸ Jeho slova se stala nepříjemnou předzvěstí Theudichildiných dalších osudů. Gunthramn ji totiž, jen co přijela se svým bohatstvím k jeho královskému dvoru, zapudil. Theudichildu poslal do kláštera v Arles a většinu jejího jmění si ponechal. Své amorální chování odůvodnil Theudichildiným neurozeným původem.²⁶⁹ Na ten koneckonců naráží již franský kronikář při jejím prvním sňatku. Zdůrazňuje, že byla dcerou ovčáka, čímž dává najevo své pochybnosti o její upřímné lásce k Charibertovi a připouští, že se Theudichilda provdala za krále kvůli jeho bohatství.²⁷⁰ Gunthramnovo lstivé a chamtivé chování není Řehořem nijak kriticky hodnoceno. Vše je pouze věcně popisováno, z čehož vyplývá, že Řehoř s uvězněním v klášteře nemá důvod nesouhlasit. S evidentním zadostiučiněním pak líčí hořký epilog Theudichildina osudu. Pokusila se uprchnout z konventu za pomoci jistého Góta, kterému za to slíbila zbytek svého jmění a svatbu. Útěku na poslední chvíli zabránila abatyše, ta pak nechala Theudichildu zbičovat a vsadit do vězení, v němž i umřela.²⁷¹ V Řehořových očích Theudichildě uškodilo rovněž to, že se pokusila utéct za Gótem do vizigótského království, jelikož v tomto království bylo vyznáváno ariánství,²⁷² které bylo považováno katolickou církví za herezi.²⁷³

Dalším příkladem ženy, která se na své životní křižovatce po smrti manžela rozhodla nepřijmout pasivní roli hluboce věřící vdovy prodlévající dlouhé hodiny v modlitbách a která snad ještě lépe splňuje představu politicky činné vdovy, je císařovna Sofie (6. století) z byzantské říše. O ní se *Historia Francorum* zmiňuje až v době, kdy její manžel Justinus II. (565–578) z juliánské dynastie vážně duševně onemocněl. Již tato skutečnost je zarážející, jelikož sňatek Sofie, neteře manželky císaře Justiniána Theodory (kolem 497–548), znamenal kontinuitu a určitou legitimitu moci při Justinovu nástupu na trůn. Nelze tedy říci, že by Sofie nebyla jako spoluvladařka hodna zaznamenání v kronice dříve.²⁷⁴ Byzantský císař Justin II. je zde popisován jako chamtivý a lakomý

²⁶⁸ ŘEHOŘ Z TOURS, *O boji králů*, s. 154.

²⁶⁹ *Tamtéž*.

²⁷⁰ E. T. DAILEY, *Queens, Consorts, Concubines*, s. 26.

²⁷¹ ŘEHOŘ Z TOURS, *O boji králů*, s. 154.

²⁷² Ariánství je křesťanský teologický směr, podle jehož výkladu je Ježíš Kristus a Duch svatý podřízen Bohu Otci. Považuje Ježíše Krista za stvořenou bytost a popírá jeho božství. Vizigóti se vzdali ariánství v roce 587 a o dva roky později bylo katolictví prohlášeno za státní náboženství. Srov. M. TODD, *Germáni*, s. 150.

²⁷³ E. T. DAILEY, *Queens, Consorts, Concubines*, s. 26.

²⁷⁴ *Tamtéž*, s. 34.

panovník. K jeho špatnému hodnocení přispělo jistě i to, že „se vypravuje“,²⁷⁵ že propadl *pelagiánskému bludu*.²⁷⁶ Poté, co Justinus zešílel, měla se podle Řehoře z Tours Sofia odebrat do ústraní. Ta to ovšem neudělala, čímž si vysloužila podobně nelichotivé zobrazení jako její muž. Podle britského historika E. T. Daileyho si však na rozdíl od jejího manžela tento negativní soud nezaslouží.²⁷⁷

Řehoř z Tours v *Historia Francorum* neuvádí, z jakých zdrojů čerpal své zprávy o byzantské říši. Do jisté míry mohl využít toho, že o Byzanci nebylo vzhledem k vzdálenosti od Franské říše tolik zpráv. Na druhou stranu by bylo mylné se domnívat, že Řehoř neměl přístup k informacím z této části světa. Na merovejský dvůr putovali z Východu poutníci a karavany. Řehoř dokonce udržoval korespondenci s východním biskupem Simonem, který Tours navštívil v roce 591. Pro franského kronikáře bylo pravděpodobně nepřijatelné přiznat královně Sofii milosrdné skutky. Příkladem může být svolání lichvářů a následné osvobození poddaných od velkých dluhů v Konstantinopoli v roce 567,²⁷⁸ o kterém se v kronice nepíše. Pro hluboce věřícího křesťana bylo nepřipustné, aby se vdova po králi nařčeném z pelagiánství věnovala dobročinné činnosti.

Syrský dějepisec žijící v 6. století Jan z Efezu píše, že Sofie ještě za života svého manžela Justina II. doporučila jako jeho spoluvladaře a později i nástupce vojevůdce Tiberia.²⁷⁹ S tím se rozchází výklad Řehoře z Tours, jenž vypráví, že „zvolil si lid – jak jsme již v předchozí kapitole vypravovali – caesara Tiberia“.²⁸⁰ Řehoř tedy odmítl přiznat zásluhu na jmenování Tiberia novým byzantským císařem Sofii. Místo toho se snažil vykreslit oba v naprosto opačném světle. Zatímco u Tiberia franský kronikář nešetří přívlastků a pojmenování jako „silný, moudrý, štědrý dárce almužen a nejlepší ochránce strádajících“,²⁸¹ na Sofii se dívá mnohem příkřeji a nepřímou ji obviňuje z lakoty, neboť císařovna Sofie vyčítala Tiberiovi, že její nashromážděné bohatství rozdává bez rozmyslu jako milodary chudým.²⁸²

²⁷⁵ ŘEHOŘ Z TOURS, *O boji králů*, s. 166.

²⁷⁶ Nauka mnicha Pelagia (360–418), jenž podle sv. Augustina věřil, že člověk může dosáhnout spásy bez Boží milosti. Křesťanství považovalo tuto věrouku za herezi. Srov. Vít HUŠEK, *Milost stvoření, zjevení a odpuštění podle Pelagia*, in: *Milost v patristice*, edd. L. Karfíková – J. A. Dus, Jihlava 2011, s. 137–174.

²⁷⁷ E. T. DAILEY, *Queens, Consorts, Concubines*, s. 33.

²⁷⁸ *Tamtéž*, s. 34–35.

²⁷⁹ *Tamtéž*.

²⁸⁰ ŘEHOŘ Z TOURS, *O boji králů*, s. 204.

²⁸¹ *Tamtéž*.

²⁸² *Tamtéž*.

S tímto nepřilíš milosrdným jednáním se neshodují oslavné básně²⁸³ Venantia Fortunata (asi 530–600/609), v kterých je Sofie líčena jako vzorná věřící, jež hloubku svého náboženského přesvědčení dokázala tím, že darovala úlomek sv. Kříže klášteru v Poitiers. Řehoř z Tours musel o tomto ctnostném činu vědět, ale v kronice jej nezaznamenal. Kronikář ve svém dalším díle *Sláva mučedníků (Glory of the Martyrs)* o celé události zmiňuje neurčitě jako o „*daru z Východu*“, přičemž neuvádí, od koho pochází.²⁸⁴

Britský medievalista E. T. Dailey si všímá několika analogií mezi zachycením merovejské královny Theudichildy a byzantské císařovny Sofie. Obě se v *Historia Francorum* objevují, když je pozice jejich mužů ztracena, buď jsou již po smrti, nebo jsou psychicky těžce nemocní. Oběma ženám Řehoř vytýká, že se nechovaly podle křesťanských zásad.²⁸⁵ Další paralela je patrná v tom, že obě vdovy jsou spojovány s herezí – Theudichilda přes svého gótského milence s ariánstvím a Sofie přes svého manžela s pelagiánstvím.

4.3 Dobrá volba vdov

Řehořův obraz ideálu vdovy byl ovlivněn jeho zbožnou matkou Armentarií, která strávila většinu života jako vdova. Po smrti Řehořova otce Florentia se znovu neprovdala, vychovala své děti a zbytek života trávila tiše v soukromí, vzdálena od rušné veřejné sféry.²⁸⁶ Do Řehořova názoru na prostý život žen po smrti muže jistě přispělo i vykreslení vdov v Bibli. *Ježíš pozoroval, jak bohatí vhazují své dary do chrámové pokladnice. Uviděl i jednu nuznou vdovu, jak tam hodila dvě drobné mince, a řekl: „Vpravdě vám pravím, že tato chudá vdova dala víc než všichni ostatní. Neboť ti všichni dali dary ze svého nadbytku, ona však ze svého nedostatku: dala všechno, z čeho měla být živa.“*²⁸⁷ Řehoř tedy na vdovství jednoznačně nahlížel jako na tiché a ctnostné období lidského života, které mělo být naplněno skromnými milosrdnými činy.

V *Historia Francorum* je za příkladnou věřící považována vdova po králi Charibertovi I. (561–567) Ingoberga. I když ani její osud není černo-bílý, jelikož ji král

²⁸³ Venantius Honorius Clementianus FORTUNATUS, *Poems*, ed. Michael Roberts, Cambridge 2017.

²⁸⁴ GREGORY of TOURS, *Glory of Martyrs*, ed. Raymond Van Dam, Liverpool 1988. Srov. E. T. DAILEY, *Queens, Consorts, Concubines*, s. 35.

²⁸⁵ *Tamtéž*, s. 35–36.

²⁸⁶ *Tamtéž*, s. 45.

²⁸⁷ Lk XXI:1234 (Nový zákon).

Charibert pro její žárlivost opustil.²⁸⁸ Jen velmi okrajově Řehoř píše o její dceři Bertě, jež se provdala za kentského krále Æthelberhta (560–616). Jméno dcery ani jejího manžela však franský kronikář neuvádí. E. T. Dailey se domnívá, že důvodem k mlčenlivosti je, že Æthelberht z Kentu přijal křest až po sňatku s merovejskou princeznou,²⁸⁹ což znamenalo, že si Berta vzala za muže pohana.²⁹⁰ K Řehořově spokojenosti naopak nepochybně přispělo, že Ingoberga po poradě s ním dala na jeho rady a odkázala svůj majetek hlavnímu chrámu v Tours, bazilice sv. Martina a hlavnímu chrámu v Le Mans. Na závěr pak franský kronikář poznamenává, že těsně před svou smrtí propustila mnoho otroků,²⁹¹ čímž chtěl ukázat, že její mravní kvality neopouštěly Ingobergu ani v posledních chvílích. Katolická církev se snažila vystupovat jako ochránkyně otroků a prosazovala jejich propouštění na svobodu, což přispívalo k feudalizaci franské společnosti. Raná merovejská společnost je rovněž charakteristická svojí sociální prostupností, jelikož společenské vrstvy ještě nebyly uzavřeny.²⁹²

Lze pouze usuzovat, že pokud by se Řehoř z Tours (539–594) dožil přestoupení Æthelberhta z Kentu ke katolické víře (597), věnoval by ve své kronice dceři Ingobergu větší pozornost a pravděpodobně by vyzdvihoval její merovejský původ.

Snad ještě větší přízeň choval Řehoř z Tours k burgundské princezně a druhé manželce krále Chlodovecha (481–511) Chrodichildě. Ta si kronikářovo pozitivní hodnocení získala již za života svého manžela, jelikož to byla právě ona, kdo velkým dílem přispěl ke christianizaci Franků.²⁹³ Ale ani v jejím případě nebyl splněn Řehořův ideál vdovy, jelikož byla i po smrti Chlodovecha politicky aktivní. Přesvědčila své syny, aby pomstili smrt v Chrodichildině a zabili jejího strýce Gundobada (Godomara) (452–516). Její syn Chlodomer byl dokonce v boji zabit.²⁹⁴ Řehoř líčí celou událost velmi dramaticky, ale odpovědnost za celou tragédii nepřipisuje královně Chrodichildě, viníka spatřuje v proradných Burgundánech.

²⁸⁸ ŘEHOŘ Z TOURS, *O boji králů*, s. 153.

²⁸⁹ Podmínkou královského sňatku bylo, že Berta si bude moci zachovat svoji křesťanskou víru. Dcera Chariberta si s sebou na britské ostrovy přivezla franského biskupa Liutgara a nechala v Canterbury postavit katedrálu zasvěcenou sv. Martinovi z Tours. Značnou zásluhu má i na úspěchu křesťanské misie vedené sv. Ondřejem Augustinem v roce 597, přičemž její manžel Æthelberht konvertoval ke křesťanství ještě tentýž rok. Za svůj podíl na christianizaci Anglie byla později kanonizována. Srov. Ian WOOD, *The Merovingian Kingdoms: 450-751*, London 1994, s. 159–181.

²⁹⁰ E. T. DAILEY, *Queens, Consorts, Concubines*, s. 36–37.

²⁹¹ ŘEHOŘ Z TOURS, *O boji králů*, s. 383.

²⁹² J. BEDNAŘÍKOVÁ, *Frankové a Evropa*, s. 152–153.

²⁹³ E. JAMES, *Frankové*, s. 121.

²⁹⁴ ŘEHOŘ Z TOURS, *O boji králů*, s. 110–111.

Pak se královna Chrodichilda starala o opuštěné vnuky, sirotky po jejím synovi Chlodomerovi. Obětavě o ně pečovala, až na vlastní synovce začali žárlit její dva další synové, Chlothachar a Childebert. Své matce Chrodichildě dali ultimátum – buď budou bratrovým synům ostříhány vlasy, nebo budou zabiti. Chrodichilda na to prý odpověděla: „*Nebudou-li dosazeni na trůn, chci je raději vidět mrtvé než ostříhané!*“²⁹⁵ Řehoř z Tours se její rozhodnutí snaží částečně ospravedlnit tím, že byla velmi rozrušená a „*v bolesti, ani nevědouc co říká*“.²⁹⁶ Dva z třech synů Chlodomera byli zabiti. Poslednímu chlapci se podařilo utéct, pak si sám dobrovolně ostříhal vlasy a stal se knězem.²⁹⁷

E. T. Dailey nahlíží na celou událost tak, že podle Řehoře z Tours Chrodichilda do takové míry milovala své vnuky, že nemohla přijmout, že by byli vyloučeni z nástupnictví. Dále také britský historik uvádí, že toto Chrodichildino jednání ovlivnilo další generace merovejských panovníků, pro které měla královská čest větší význam než smrt.²⁹⁸ Od roku 524, tedy od vraždy dvou jejích vnuků, je o manželce krále Chlodovecha psáno pouze kladně v souvislosti s různými milosrdnými činy nebo zázraky. Zabránila občanské válce mezi svými syny Childebertem a Chlothacharem tím, že se celou noc modlila a další den postihlo Childebertovo vojenské ležení velké krupobití, které bylo vnímáno jako neblahé znamení, takže nakonec skončil spor mezi bratry mírem. Při smrti Chrodichildy pak Řehoř z Tours její život rekapituluje a poněkud jednostranně píše, že „*naplnila svůj život dobrými skutky*“.²⁹⁹

E. T. Dailey podotýká, že neexistuje žádný historický doklad, kterým by byla podložena změna Chrodichildina chování a odchod do ústraní v roce 524. Jedná se podle něj spíše o Řehořovu *literární strategii*, která měla zřetelně ukázat zhoubný vliv žen na politiku.³⁰⁰

²⁹⁵ ŘEHOŘ Z TOURS, *O boji králů*, s. 122.

²⁹⁶ *Tamtéž*.

²⁹⁷ *Tamtéž*, s. 123.

²⁹⁸ E. T. DAILEY, *Queens, Consorts, Concubines*, s. 42–44.

²⁹⁹ ŘEHOŘ Z TOURS, *O boji králů*, s. 134.

³⁰⁰ E. T. DAILEY, *Queens, Consorts, Concubines*, s. 43.

Závěr

Tato bakalářská práce si vytkla za cíl zmapovat všechna životní období ženy z merovejské dynastie. Těchto cílů bylo do určité míry dosaženo, přestože výzkum provázela celá řada problémů, které se týkaly nejen nedostatku historických pramenů či jejich obtížné dostupnosti nebo nejednotnosti názorů historiků na různá témata, ale i postupného splynutí odlišných pojmů v jeden všezahrnující výraz, což se ukázalo například při zkoumání odlišných typů věn.

S ohledem na omezený rozsah se tato bakalářská práce vztahuje převážně na příslušnice aristokratických vrstev nebo královského rodu. Přesto jsou zde popisovány i ženy, které pocházely z řad otroků. Merovejský král se s nimi rozhodl oženit, tudíž opustily svoje původní společenské postavení. I záznamy v *Historia Francorum*, které jsou věnované ženám, se zaměřují převážně na ty společensky výše postavené a ty méně majetné ženy jsou v ní zmíněny pouze ve spojitosti s nějakým náboženským zázrakem. Řehořovo rozhodnutí zahrnout ve své kronice pouze šlechtickou a vládnoucí vrstvu, je ovlivněno i jeho vlastním původem, jelikož sám pocházel z významné galorománské rodiny. Jeho urozený původ se odrazil také v příkrém hodnocení otrokyň, jež pojal král za manželky. Řehoř z Tours považoval za jediný „správný“ královský sňatek pouze ten, v němž pocházel ženich i nevěsta z panovnických rodů.

Ženy v raném středověku nebyly zcela bez práv a závislé na ochraně svého otce a posléze manžela. Je nutné si uvědomit, že společnost viděla v pokorné ženě podřízené muži ideální vzor příkladného chování, což bylo podporováno i církevním učením. Důvod, proč byla většina žen vyloučena z politického života a nemohla zdědit králem propůjčenou půdu, tzv. *terru Salicu*, vychází z toho, že politická práva podobně jako vazalská držba půdy byla vázána na vojenskou službu. Ženy tedy formálně do panovnických záležitostí zasahovat nemohly.

V praktické rovině tomu tak ale nebylo, což zaznamenal do své kroniky i Řehoř z Tours. Převažující odmítavý názor společnosti na nezávislé sebevědomé ženy zastával i tourský biskup, jenž se s výjimkou královen Chrodichildy (kolem 474–544) a Brunichildy (543–613), které si jeho sympatie získaly dobročinností a donátorstvím klášterům, ostře vymezoval proti ženám zasahujícím do politických záležitostí. Tyto ženy se nikdy nestaly absolutními vladařkami Franské říše, ale stály spíše v pozadí a do politiky zasahovaly z pozice regentky za své nedospělé syny. Žena měla větší příležitost účastnit se politického

života v postavení matky nezletilých synů než v postavení manželky. Z takto silného postavení matky je zřejmé, že „právoplatné manželství“ bylo uzavíráno s cílem zajistit pokračování rodu.

„Právoplatným manželstvím“ je zde označován poručnický sňatek, ve kterém přecházelo poručnictví nad ženou z otce na manžela. Poručník měl ochraňovat majetek žen, jelikož byly pokládány za snadnou kořist podvodníků. Ženich dával otcí své nastávající manželky poručnický dar. Ten ale nesmí být pokládán za „kupní cenu nevěsty“, ale spíše za zrušení právního poměru rodiny vůči ženě. Zároveň ale byly příbuzenské vztahy mezi rody do značné míry vztahy majetkovými, což jen umocňuje nezbytnost věna.

Dalším typem sňatku je tzv. manželství z přátelství, při němž mohl muž uzavřít poručnický sňatek a zároveň žít s dalšími ženami v „manželství z přátelství“. Rozšířenost toho sňatku zůstává stále otázkou. Předpokládá se ale, že se vyskytoval spíše okrajově, především ve vyšších společenských kruzích. Historikové nejsou jednotní ani v názoru na vzájemné postavení poručnického manželství a „manželství z přátelství“. Zatímco někteří si všímají vzájemné blízkosti poručnického sňatku a „manželství z přátelství“, druzí poukazují na to, že u merovejských panovníků jsou nezřetelné hranice mezi „manželstvím z přátelství“ a konkubinátem. Názory na „manželství z přátelství“ se tedy pohybují od jeho takřka zrovnoprávnění s poručnickým sňatkem až po jeho srovnávání s konkubinátem.

Na konkrétním příkladu merovejského manželství bylo prokázáno, že Chlothachar I. (511–558) uzavíral se svými ženami pouze „manželství z přátelství“. Jeho manželky Ingunda i Aregunda pocházely z řad jeho sloužících – otrokyň. Tím, že s nimi nebylo uzavřeno poručnické manželství, nemohly vstoupit ony ani jejich potomci do společenské vrstvy manžela, merovejského krále. Frankové ale věřili v mimořádnou sílu královské krve, která vždy při smísení s krví neurozenou převládla. Toto přesvědčení nadřazenosti ovlivňovalo i vztahy v merovejské dynastii a lze v něm spatřovat i možné příčiny povýšeného chování Rigunthy (569 – po 589), dcery merovejského krále Chilpericha I. (539–584), vůči své matce Fredegundě (543–597), jež pocházela z rodiny otroků. Většině příslušníků merovejské dynastie tedy kolovala v žilách krev otroků, což jimi bylo i v rámci legitimize moci přehlíženo a vysvětlováno zázračnou mocí urozené krve zděděné po otcí.

Při zkoumání *Historia Francorum* je zcela patrný cíl, který biskup Řehoř z Tours jejím sepsáním sledoval, a to jejím prostřednictvím vychovávat v duchu křesťanských hodnot. S touto představou přistupuje i k jednotlivým královnám, které pak z jeho vyprávění působí černo-bílým dojmem, což je především případ Fredegundy (543–597) a Brunichildy (543–613).

Ve franské společnosti v 5. a 6. století se často střetávaly světské a církevní zájmy. V mnohých případech měla poslední slovo světská moc. To se projevilo v bezmoci církve zamezit manželství dvou bratrů se dvěma sestrami v merovejském rodu. „Dvojitý sňatek“ bratrů a sester byl katolickou církví považován za incest, tudíž zajisté vynaložila značné úsilí k tomu, aby tato manželství zmařila.

Ženu měla na plnění jejich biologických a sociálních rolí v dospělosti připravit již její výchova, ve které jí její matka vštěpovala zásady mravného a společností vyžadovaného chování. Mravní cudnost byla také zohledněna ve vysokých trestech, které byly uloženy mužům, pokud se k ženám chovali hrubě.

Ve franské společnosti hrála velkou roli také jednota a sounáležitost s rodinou, která byla podporována nejen křesťanským učením, ale také zákony v *Pactus legis Salicae*. Tyto odlišné společenské síly vedly k tomu, že se žena řídila rozhodnutím svého otce a následně i manžela. Žena byla během svého života součástí dvou rodin a z příslušnosti k nim pocítovala závazky. Ve své původní rodině se měla podříditi vůli svého otce při výběru nastávajícího partnera a v manželství měla zajistit mužskými potomky pokračování rodu.

Tím, že byla vychovávána k naprosté poslušnosti a ovládnutí svých citů, nevnímala pro nás dnes naprosté samozřejmosti, například svobodný výběr partnera jako omezení, nýbrž jako danost. Na poručnické manželství, které již svým označením vzbuzuje pocit nesvobody, bylo nahlíženo jako na běžnou součást života. Poručnický sňatek pro ženu představoval větší míru jistoty a bezpečí než „manželství z přátelství“ a konkubinát.

Přirozeně se také výrazně odlišovaly životy žen z nižších společenských vrstev a ze šlechtických rodů. Pokud měla žena vlivného ochránce a disponovala značným majetkem, mohla se dokonce rozvést. Odlišné životní osudy žen rozdílného společenského postavení jsou patrné i v jejich počínání po smrti manžela. Zatímco vdova z rodu Merovejců vládla jako regentka za své nedospělé syny nebo vnuky, pokud ovdověla žena nízkého původu, svěřila své děti příbuzným jejich mrtvého otce a provdala se znovu.

Ve franské populaci byl menší počet žen než mužů, což se odrazilo i v peněžním trestu za smrt ženy v plodném věku, který byl třikrát vyšší než za zabití svobodného franského muže. Zhoršující politická situace vedla ke zvýšení wergeldu za usmrcení těhotné ženy. Zákony se tedy svými nařízeními snažily podporovat zvýšení franské populace, což se nepřímo projevilo i ve větší ochraně žen. Tato bakalářská práce ukazuje, že ženy zaujímaly specifické postavení, které je sice omezovalo v právních a ekonomických záležitostech, zároveň jim ale poskytovalo určitou míru ochrany.

Seznam pramenů

FORTUNATUS, Venantius Honorius Clementianus, *Poems*, ed. Michael Roberts, Cambridge 2017.

GREGORY OF TOURS, *Glory of Martyrs*, ed. Raymond Van Dam, Liverpool 1988.

Lex et ius. Zákony a právo antického Říma, ed. Michal Skřejpek, Plzeň 2018.

Novozákonní apokryfy, edd. Jan Amos Dus – Petr Pokorný, Praha 2001.

The Laws of the Salian Franks, ed. Katherine Fischer Drew, Philadelphia 1991.

ŘEHOŘ Z TOURS, *O boji králů a údělu spravedlivých: kronika Franků: dějiny v deseti knihách*, ed. Jaromír Kincl, Praha 2006.

Seznam literatury

- BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila, *Frankové a Evropa*, Praha 2009.
- BOSWELL, John, *The Kindness of Strangers: the Abandonment of Children in Western Europe from Late Antiquity to the Renaissance*, New York 1988.
- BROWN, Peter, *Tělo a společnost: muži, ženy a sexuální odříkání v raném křesťanství*, Brno 2000.
- CARR, Edward Hallett, *Co je historie?: přednášky pronesené na cambridžské universitě v lednu - březnu 1961 v rámci cyklu G. M. Trevelyana*, Praha 1967.
- CLASSEN, Albert, *Childhood in the Middle Age and the Renaissance: the Results of a Paradigm in the history of mentality*, New York 2005.
- DAILEY, E. T., *Queens, Consorts, Concubines: Gregory of Tours and Women of the Merovingian Elite*, Leiden 2015.
- ENNENOVÁ, Edith, *Ženy ve středověku*, Praha 2001.
- EWIG, Eugen, *Studien zur merowingischen Dynastie*, Frühmittelalterliche Studien 8, 1974, s. 15–59.
- GOETZ, Hans-Werner, *Život ve středověku*, Jinočany 2005.
- HARRISON, Dick, *The Age of Abbesses and Queens: Gender and Political Culture in Early Medieval Europe*, Sweden 1998.
- HEINZELMANN, Martin, *Gregory of Tours: History and Society in the Sixth Century*, New York 2001.
- HUŠEK, Vít, *Milost stvoření, zjevení a odpuštění podle Pelagia*, in: *Milost v patristice*, edd. L. Karfíková – J. A. Dus, Jihlava 2011, s. 137–174.
- JAMES, Edward, *Frankové*, Praha 1997.
- JUSTOŇ, Zdeněk, *Tradiční předmět výzkumu*, in: *Sociální a kulturní antropologie*, ed. A. Vodáková, Praha 2000, s. 125.
- KLAPISCH-ZUBEROVÁ, Christiane, *Ženy a rodina*, in: *Středověký člověk a jeho svět*, ed. J. Le Goff, Praha 2003, s. 241–262.
- LAERTIOS, Diónégés, *Životy, názory a výroky proslulých filozofů*, Pelhřimov 1995.
- LE GOFF, Jacques, *Zrození očiště*, Praha 2003.
- MEYER, Marc Anthony, *Women in Frankish Society: Marriage and the Cloister, 500 to 900* by Suzanne Fonay Wemple, *The American Historical Review* 87, č. 3 1982, s. 763–764.
- MITCHELL, Kathleen – WOOD, Ian, *The World of Gregory of Tours*, Boston 2002.
- MOORE, Michale Edward, *E. T. Dailey, Queens, Consorts, Concubines: Gregory of Tours and Women of the Merovingian Elite*, *Speculum* 92 (2), 2017, s. 510–512.

NECHUTOVÁ Jana, *Gregorius Turonensis. O boji králů a údělu spravedlivých: kronika Franků: dějiny v 10 knihách*, in: Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity, ed. J. Pačesová, Brno 1988, s. 182–183.

NODL, Martin, *Středověk v nás*, Praha 2015.

OTIS-COUR, Leah, *Rozkoš a láska: dějiny partnerských vztahů ve středověku*, Praha 2002.

PERNOUDOVÁ, Régine, *Žena v době katedrál*, Praha 2002.

SOUKUP, Václav, *Tradiční předmět výzkumu*, in: Sociální a kulturní antropologie, ed. A. Vodáková, Praha 2000, s. 128.

THOMPSON, Edward Arthur, *The Goths in Spain*, Oxford 1969.

TODD, Malcolm, *Germáni*, Praha, 1999.

VALENTOVÁ, Hana, *Právní úprava rodiny a vztahů mezi rodiči a dětmi (s pohledy do minulosti i budoucnosti)*, Praha: Právnická fakulta, Karlova univerzita 2011, diplomová práce.

WEMPLE, Suzanne Fonay, *Women in Frankish Society: Marriage and the Cloister, 500 to 900*, Philadelphia 1981.

WOOD, Ian, *The Merovingian Kingdoms: 450-751*, London 1994.

WOOD, Ian, *The Frontiers of Western Europe: Developments East of the Rhine*, in: *The Sixth Century: Production, Distribution, and Demand*, edd. R. Hodges – W. Bowden, Leiden 1998, s. 231–253.

ZÁSTĚROVÁ, Bohumila, *Zrod středověké Byzance*, in: *Dějiny Byzance*, ed. B. Zástěrová, Praha 1992, s. 75–106.

Seznam zkratek

1 K	1. List Korintským
Jl	Jóel (Starý zákon)
Lk	Lukáš (Nový zákon)
MGH	<i>Monumenta Germaniae Historica</i>
Mk	Marek (Nový zákon)
Mt	Matouš (Nový zákon)
PLS	<i>Pactus legis Salicae</i>